شورا

اوچنچی ییل

عدد ٦ * سنه ١٩١٠

مندرجه سی:

ابن داسته. اوچنچی قرن هجریده کیلگان بیوك اسلام مؤرخلرندن وجغرافیونندن.

توحید وعلم - ۸. (حقیقی مدنیت) امام سرورالدین بن مفتاح الدین.

باشقردلر. ما بعدی.
م. هادی.

انسانلرك عقیده الهیه - لرینه نظر. بوخصوصده ٢نچی مقاله. موسی بیگییف.

میشارلر ٧. تقلید، تکلف وبایراملری.
ظریف البشیری.

ملتنی اصلاح چاره سن آرزو.
محمد ذاکر عبدالوهابوف.

تلمز اونتلماسون.
تورك اوغلو.

قزاقلرده آورو هم باقسیلر.
ف. ج.

استانبولده مدرسه لر اصلاحی.
«سیون بیکه».
م. خ. ب. ر.

قرغزلرنك تاریخنه عائد.
اویغور.

پیداغوغیا. دینی عمللر.
احمد جان مصطفی.

مراسله و مخابره: بوکای ایلی، ارکای، قارغالی وتینگین دن.

اشعار. نه دن کلدی. - شاکر المختاری. امید بتدی - ضیا یرمکی؛

متنوعه - صبی فیلسوف، خاتونلر و فرنکلر. هند پادشاهلری حقنده ایسکی تاریخ، دنیاده‌غی تل و شیوه‌لر وغیرلر.

مکهٔ مکرمه‌ده روسیه طلبه سی جمعیتی نك پروغرامی.

اورنبورغده اون بیش کونده بر چیقهان ادبی
فنی وسیاسی مجموعه در

«تنظیمات» کتابنی باصدرمق حقنده

استرلیتامق شهرنده مؤذن محمد رؤوف افندی اسداللین، بر قاچ دفعه‌لر خصوصی مکتوب یازوب: «تنظیمات رساله‌سی ملالر وباشقه‌لر ایچون ضرور اوله‌در، کتابچیلرده بورساله صاتلوب بتکان، شونك ایچون بونی یکیدن باصدر!» دیه‌در. اوشبو مناسبت ایله بو رساله‌نك اولگی باصلوینك حکایتنی یازارغه لزوم کوردك.

اورنبورغ دوخاونوی صوبرانیه‌سی کانسیلاریه‌سنده تیوشسز یرده کاغدلر کوبایمکینه، یازوچیلرنك عمرلری بوش یرگه ضایع اولمقینه، امامرلرنك‌ده خطالق ایله هر کون خلاف نظام اشلرگه دوچار اولوب طورمقلرینه آز اولسه‌ده بلکه چاره اولور، دیه «تنظیمات» نی ترتیب ایتمشیدم. لکن باصدرمق حقنده عجزلك کورلدی. «بزگه قول دگل، بوندای نرسه‌لر صاتلمی» دیه کتابچیلر آلمادیلر؛ مطبعه‌لر اوزمزگه اشانمادقلرندن کوتاچك‌گه باصمادیلر، شول جهتدن بونی باصدرمقدن امید کیسلدی. یانار ایچون پیچ‌گه تاشلادیغم وقت، محترم ابراهیم میرزا تریغولوف جنابلری قولمدن تارتوب آلوب قالدی و بنم ایچون کفیل اولوب مطبعه‌دن اشلاتوب آلدی؛ ۳۰۰۰ نسخه‌نی تمام بتروب آلمقی ایچون بر زور کتابچی‌غه یالنوب قاراساق‌ده یوز منت و ناز نیازلر ایله گنه آلمقچی اولدی.

کشی منتی اوستمزده اولماسون دیه بز اوزمز صاتارغه قرار ویردك. بر قاچ یوز نسخه‌سینی ابراهیم میرزا صاتدی وبر قدرینی مفتی حضرت آلوب بوش اولاشدی، شویله ایتوب اونییل مدتنده کتاب تارالوب بتدی. هر نه قدر: «صاتوب آقچه‌سینی یباررمز» دیه حتی یوزلب آلوب کیتوچیلر آراسنده بر تین اولسون یبارماوچیلر اولدی ایسه‌ده، ابراهیم میرزانی اویاتقه قالدرمقسزبن بورچلردن قورتولوب چیقدق. حقیقت حالده سودامز، خواجه نصرالدین سوداسی قبیلندن اوچ‌گه آلغاننی برگه صاتمقدن عبارت ایدی. «مطالعه» و «آثار» کتابلرنی باصدروب صاتمقمز هم «تنظیمات» ایله بر روشده‌در. بونلردن کورلمش نتیجه «الفت» غزته‌سی طرفندن «صوبرانیه‌ده خدمت ایتدیکی حالده، کتاب سوداسی قیله‌در» دیه قباحت عملمزنی تشهیر ایتمکدن عبارت اولدی. شول کونینه قدر رشید افندینك اوزینه ضرری تیکمامش بردن بر کیمسه اوله‌چغی فرض ایدلسه شول کیمسه‌نك بزاوله‌چغمزده شبهه‌سی اولمیه چغندن «ألفت» ده بویله شیلر نشر ایتمکی، غرض شخصی ویاکه دشمنلق قصدی ایله دگل بلکه مجرد «اظهار حق» ایچون اولدیغی دلیل‌گه محتاج دگل ایدی. ایمدی اولگی باصمه طوغروسنده اولان مشقتلرنی اونوتمادیغم ایچون «تنظیمات» نی ایکنچی کره باصدرمق فکری خیالمده اولسون یوق. اگرده «تنظیمات» کرکلی بر شی اولسه ایدی، کتابچیلردن صوراوچیلر کوب بولور ایدی. کوب صورالمش کتابنی کتابچیلر، باصدررغه مجبور اولورلر. مادام‌که بر کتابنی باصدرمق طوغروسنده کتابچیلر مجبور دگللردر، اول کتاب‌ده خلق ایچون ضرور دگلدر.

رضاء الدين بن فخر الدين

۳ نچی مارت ۱۹۱۰ سنه «اورنبورغ»

اداره‌دن:

«تقریض» بابی، «امام غزالی رساله‌سینی انتقاد» اسملی مقاله وغیر کوب نرسه‌لر اورن بتدیکی سببلی بو عددگه کرمی قالدیلر. اوشبو مقاله‌لر کله‌چك عددلرده اوز نوبتلری ایله درج ایدلنه‌چکلر: «یازو طوغروسنده» عبدالله الکچمیری، «بالالر تربیه‌سی» فیض الباری ظریفی، «دینلیلر هم دینسزلر» میان عبد الاول، «بای هم یارلی تللر وترکچه یوغالغان سوزلر» هادی آطلاسی، «حکمت اسلامیه» عبدالقیوم بهمانی، «تاریخدن استفسار» محمد صفا احمدوف، «مسلمان قادینی» فیض الرحمن جهانداروف، «بودژیت» ن. آغییف، «تشبه وتشبیه» نعمت‌الله حکیموف، «عبدالله بای حکایتی» محمد هادی سعدی، «تاشلانمش بالالر» محبوب جمال آقچورینا.

◘ چیستاپول اویازی «قورمانای» قریه‌سنده عبدالباری ملوکوف‌که: مذکور کیمسه‌لرگه «شورا» نك هر بر عددی مرتب کیتوب طورادر.

شرق کتابخانه‌سی
صاحبی: احمد اسحاقی
اورسق شهرنده
سنه تأسیسی ۱۹۰۶

Адресъ: *Орскъ*, Оренбург. губ.
Ахмеду Исхакову.

« شرق کتابخانه سی » نده مصر - استانبول - هند -
بیروت مطبوعاتی کلیتلی صورتده موجود در.
مکتب ومدرسه‌لر ایچون هر فندن، هر تورلی درس
کتابلری، کوبلب آلغوچیلرغه‌غایت آرزان بها ایله کوندرلمکده‌در.
مفصل « اسامی الکتب » بوش یباریلور.
زاداتکه‌سز نالوژ ایله یبارلماس. بر سپارش (زاکاز)
نڭ دورتدن بری قدر زاداتکه یباریلورگه تیوشلی.
پوچته مصارفی آلوچیدن.

« وقت » مطبعه‌سنده

هر تورلی کتابلر، خط و اسچوط بلانقه‌لری،
کانؤیرتلر، طوی وضیافت ایچون زاپیسکه‌لر،
تبریك هم ویزیت کارتوچکه‌لری نفیس
و گوزل روشده اشلنه‌در. چیتدن صورا-
توچیلرغه تیز مدتده اشلنوب یباره‌در.
آدرس:
Оренбургъ, Редакція газ. „ВАКТЪ"

« ملا نصر الدین »

ژورنالی نڭ بیشنچی سنه‌سینه آبونه
دفتری آچیلدی:
قیمتی: یلغه ۵ صوم، ٦ آیغه ۳ صوم، ۳ آیغه ۱ صوم ٦۰ تین.
«ملا نصرالدین» هفته‌لك بولوب اسلام عالمنده‌گی کولکی
ژورناللرنڭ اڭ گوزلی‌در. مسلکی نڭ حریتی، همده
فرقه نزاع‌لرندن اوستون طوروی، اسلام عالمنده‌گی
جراحتلرنی بیك توز تعیین ایتوی ایله ممتازدر.
Адресъ: Тифлисъ, „МОЛЛАНАСРЕДДИНЪ"

"کریمف، حسینف شرکتی" کتبخانه‌سنده

کلیتله موجود کتابلر:

بهاسی پوچته ایله

مشهور خاتونلر اثر
رضاءالدین بن فخرالدین ۱ صوم- ۱ صوم ۲۰ تین
تذکرهٔ مستوره یاش
قزلره هدیه ۲۰ « ۲٤ «
ترك خانملری فرانسوزچه‌دن
ترجمه ۸ « ۱۰ «
مسلمه‌لر حریتی اسلام قزینڭ
اوّلگی وحاضرگی حالی محرره‌سی
گلنار خانم، ر. رقیبف ترجمه‌سی ۵ « ۷ «
خانملره مخصوص عائله درسلری
محرری ملك زاده فواد ٤۰ « ٤۸ «
تحریر المرأة I مؤلفی قاسم
بك امین ۲۵ « ۲۹ «
المرأة الجدیده II ۵۳ ة ۳۹ ة «
دور عالم اثر عبد الرشید ابراهیم ٤۰ « ٤۸ «
دهریلرنڭ مذهبلرنی ابطال
و آنلرنڭ مذهبلرینی
وحاللرنی بیان ۲۰ « ۴۲ «
مناصب دینیه اثر رضأ الدین
بن فخرالدین ۲۵ « ۲۹ «
خزینه وزیمستوا مکتب
وزکات اثر ر. فخرالدین ۲۵ « ۲۹ «
پاپالر وملالر یاخود ایوان
غوس تاریخدن بر واقعه ۲۵ « ۲۹ «
اسلام وهانوتو مؤلفی محمد
عبده، مترجمی ذ. قادری ۲۵ « ۲۹ «
واق بورچ اورنلری ۱۰ « ۱۲ «

ОРЕНБУРГЪ
УФА یاکه
} Т<u>ВУ</u> „КАРИМОВЪ, ХУСАИНОВЪ и К<u>О</u>".

«وقت» اداره خانه‌سینڭ اوز مطبعه‌سنده نفیس روشده اعلا کاغدگه باصلوب چقفان توبانده‌گی اثرلز اداره‌ده هم مشهور کتابچیلرده صاتلمقده‌در: اداره‌دن یوزلب آلوچیلرغه مخصوص اسکیدکه قلنور. آدرس: Оренбургъ, редакція газ. „ВАКТЪ“

ایکنچی مرتبه باصیلوب چقدی:

رحمت الٓهیّه مسئله‌سی

رحمت الهیه‌نڭ عمومیتی مسئله‌سی محترم موسی افندی بیگیییف نڭ قوزغاتوی ایله کوتاریلوب هر یرده مناظره وتورلی قیل قال‌لرگه سبب بولمش ایدی. حقیقتنی ایضاح ایچون محررمز رضاء‌الدین حضرت بو مسئله‌ده علماء کرامنڭ اثرلرن تفتیش قیلوب مشهور مجتهد «ابن القیم الجوزیه» حضرتلرینڭ «حادی الارواح» کتابنده‌غی بو خصوص‌نی جامع فصلندن اقتباس همده اوز طرفندن بیك مفید شیلر علاوه ایتوب بیك قیمتلی بر اثر میدانغه کتورمش. برملب ۱۰ تین؛ پوچته ایله ۱۲ تین.

محمد علیه السلام

اثر: رضاء‌الدین بن فخرالدین. الڭ معتبر اصللردن آلنوب یازلمش بر اثر بولدیغی جهتندن هر کم ایچون؛ خصوصا مکتب‌ده بالالرغه اوقتور ایچون، غایت موافق بر اثردر. هر کم آڭلارلق صورتده پیغمبرمزنڭ حیاتی، نبوتی و اشلری بیان قیلنمشدر. نفیس صورتده، بویاولی رامکاده باصلغان؛ غایت یاخشی کاغدده. حقی ۲۰ تین، پوچته ایله ۲۴ تین.

تاریخ اسلام

استانبولده مکتب سلطانی مأذونلرندن عثمان جلیللر اثری. ابتدائی ورشدی مکتبلرده اوقوتمق همده بولای مطالعه ایدوب فائده‌لنمك ایچون غایت آچیق ترکی تلنده «تاریخ اسلام» ۲ نچی مرتبه باصلوب چقدی. حقی ۱۸ تین پوچته ایله ۲۲ تین.

جغرافیای عمرانی

گیمنازیا وریالنی مکتبلرده درس ایتلوب اوقتولا طورغان درس کتابلرندن استفاده ایله فاتح کریموف و نورالدین آغه‌یف طرفندن ترتیب ایدلگان بو جغرافیا کتابی اوز تلمزده برنچی مرتبه اوله‌رق باصلمشدر. تلی آچیق، افاده‌سی یگل، مکتبلرده درس کتابی اوله‌رق قبول ایتلورگه بیك مناسبدر. معلملر بر مرتبه بو کتاب ایله طانشسه‌لر آلوب اوز شاگردلرینه تدریس ایته‌چکلری وفائده‌سی کوب کوریله‌چگی شبهه‌سزدر، نفیس روشده باصلغان و ۱۰۰ بیتدن آرتق اولان بو کتابنڭ بهاسی بره‌ملب ۳۰ تین، پوچته مصرفیله ۳۶ تین.

تروسکی علماسی و اصول جدیده

اصول جدیده‌نڭ شرعا وعقلا مقبولیتی هم آنڭ سلفلر اصولی ایدیگی حقنده، باشنده مشهور الشیخ زین الله النقشبندی حضرتلری بولدیغی حالده، ترویسکی علماسینڭ امضاسیله اعلام نامه، عمومی نصیحت هم «وقت» طرفندن قوشلغان بر مقدمه‌دن عبارت آچق ترکی تلنده بر رساله اولوب گوزل روشده ۲ نچی مرتبه باصلوب چقدی. بهاسی ۵ تین یوزی ۳ صوم.

ТИП. ГАЗ. „ВАКТЪ“ ВЪ ОРЕНБУРГѢ

سنه ٣ عدد ٦

ربیع الاول ۱۷ سنه ۱۳۲۸ مارت ۱۵ سنه ۱۹۱۰

مشهور آدملر والوغ حادثه‌لر

ابن داسته

اسلام مؤرخلرندن وجغرافیوننددن اولان بو ذاتنك اسمی احمد بن عمر اولوب کنیه‌سی ابو علی ایدی. یراق بابالرندن برینه نسبت ایله ابن داسته "Ибнь-Даста„ دیه معروفدر.

پك کوب اسلام اثرلری تلف اولوب واسملری‌ده اونودلوب بتدیکی کبی پك کوب عالملرده اونودلوب یوغالمشدر. ایشته اسلام دنیاسنده اونودلمش اسلام عالملرینك بری اوشبو ابن داسته اولسه کرك. اسلاملرغه مجهول اولان بو ذاتنی مشهور آدملردن صانامقلغمز صوك عصرلرغه وخصوصا فرنکلرگه نسبت ایله‌در. انشاء الله بوندن صوك اوز آرامزده‌ده مشهور اولور.

ابن داسته‌نك اسمی بوندن بر قاچ ییللر مقدم فرنکلر آراسنده میدانه چیقوب شهرت کسب ایتدی. «الاعلاق النفیسة» اسملی کتابی سببندن خزر، بلغار وبرتاس تاریخلرینه عائد بعض شبهه‌لر حل اولندی وبو سببدن ترجمهٔ حالی [مختصر صورتده اولسه‌ده] لغات علمیه وفنیه‌لرده قید اولندی.

ابن داسته اسمینی باشلاب دنیاغه چیغاروچی ذات، بزم بیلومزگه کوره روس عالملرندن وپیتربوغ دارالفنون مدرسلرندن د. آ. خوالسون (Хвольсонъ) در (۱).

مشهور آدملرنی یازدیغمز وقت کوز اوکمزغه بر قاچ کتابلر آچوب قویارغه وهر دقیقه‌ده بونلرغه کوز صالورغه مجبور اولور ایدك. فقط اوشبو کون، اوکمزده یالگز روسچه یازلمش ۲۰۰ بیتدن عبارت بر اثر اولنور. بوده مذکور خوالسون طرفندن «خزرلر، برتاسلر، بلغارلر، ماجارلر، اسلاوانلر، روسلر حقنده ابن داسته‌نك خبرلری» اسمی ایله یازلمش کتابدر.

اوشبو اثر مقدمه‌سنده خوالسون دیور:

۱۸۶۶ نچی ییل جای کونی «لوندن» شهرنده بریتانیا موزه خانه‌سنده شرق اثرلری قسمنده عربی عبارت ایله یازلمش بر اثر تابدم. مذکور اثر الوغ فورمه‌ده یازلمش بر کتابنك یدنچی الوشی اولوب اسمی‌ده «کتاب الاعلاق النفیسة» ومؤلفینك اسمی‌ده ابو علی احمد بن عمر ابن داسته‌در. اوشبو کتاب احتمال‌که دنیا یوزنده بردن بر نسخه اولور، آوروپانك مشهور کتبخانه‌لرنده شوندن باشقه ایکنچی بر نسخه‌سی یوقدر. ابن داسته‌نی اسلام مؤلفلرندن برگنه ذات اولسون ذکر ایتدیکی بزگه معلوم بولمادی.

---

(۱) بو آدم اوشبو کونده سلامتدر، ۹۰ یاشینه یتدیکی مناسبت ایله روس عالملری بوندن ایکی اوچ آی مقدم بو ذات ایچون شهرتلی صورتده یوبیلی یاصادیلر.

اوزینی ذکر ایتمادیکلری کبی کتابینڭ اسمینی‌ده ذکر ایتمازلر؛ فقط اسلام جغرافیونندن البکری (۱) ابن داسته اثرینی کورمش و آنڭ اثرندن حرفیا اوله‌رق خبر نقل ایتمشدر (۲). صوڭ عالملردن اولان ابو الفدا (۳) وباشقه‌لر البکری تألیفندن استفاده قیلورلر.

گرچه یاقوت حموی (۴) روسلر حقنده ابن داسته سوزینی یازمش ایسه‌ده طوغری اوزینی بیلوب دگل بلکه المقدسی (۵) دن نقل ایدوب یازمشدر. یاقوت خبرلرنده یاڭلشلرده وار. یاقوت اوزی یاڭلشمشمی یاکه باشقه‌لرنڭ یاڭلشلرینه تقلید ایتمشمی؟ بونی بن بیان ایتسه‌م کرك.

ابن داسته اوزینڭ اوشبو اثرنده ۲۹۰ تاریخنده حج سفرینه واردیغنی وشول وقت مدینه‌ده اولان مسجد (شریف) حقنده تحقیقات اجرا قیلوب یازدیغنی سویلار. اوشبوڭا کوره بو اثر ۲۹۰ تاریخندن صوڭ ترتیب ایدلمشدر. هم‌ده بونڭ میلادی ایله ۹نچی عصر عالملرندن سوز نقل ایلر. مثلا ۲۸۷—۸۹۸ ده وفات اولان منجم احمد ابن الطیب اثری اولان «ارکان الفلسفة وتثبیت علم احکام النجوم» کتابینڭ اسمی، المأمون عصرنده اولان هیئت عالملرندن ابو معشرنڭ «فی علل الافلاك» نام کتابینڭ اسمی، اوشنداق ۲۵۹—۸۷۳ ده وفات اولان ابو جعفر محمد بن موسی ابن شاکر اسمی ایله ابن خردادبه اسمی مذکوردر.

ابن داسته اثری، ابن فضلاندن مقدم یاکه یك آز صوڭ یازلمشدر. زیرا ابن فضلاندن تقریبا ۲۲ ییل صوڭ یازلمش مسعودی اثرنده و ۳۰ ییل صوڭ یازلمش ابو زید البلخی اثرنده اولان واقعه‌لر ابن داسته اثرنده یازلمامشدر. بهرحال ابن داسته بو کتابنی ۹۱۳ (۴۰۳ ایله ۴۰۴ ییللرغه مصادفدر) نچی ییلدن مقدم یازمشدر.

ابن داسته: «بلغارنڭ کوب قسمی مسلمان اولوب مسجد ومؤذنلری وار، خانلری اولان آلماش یاکه آلمش هم مسلمان اولدی». دیه‌در. حالبوکه مسعودی بلغارلرنی ۳۱۰—۹۲۲ تاریخی صوڭنده مسلمان اولدیلر، دیه یازمشدر. فقط بو یرده مسعودینڭ یاڭلشی وار. زیرا بو سوز، باشقه مشهور خبرلرگه مخالف اولدیغی کبی مسعودینڭ اوزینڭ: «۹۱۳نچی ییلده خزرلر ایله صوغشوب قایتوچی روسلرنڭ کوبسی بلغار مسلمانلری قولینه توشوب آنلر طرفندن اولدرلدیلر» دیدیکی سوزینه خلافدر. بو خبرندن آڭلاشلورکه ۳۱۰—۹۲۲دن مقدم‌ده بلغارده مسلمان کوب اولمشدر.

مسعودینڭ یاڭلشنه سبب اولان شی، بلغار خانی طرفندن مسجد ومنبرلر تأسیس ایلر و اسلام شریعتنی اوگرتر ایچون دیه مقتدر باللّه‌دن آدملر صورمق خبری اولمشدر. مسعودی، بلغار خلقی آنچق خلیفه آدملری واردیغی وقتده‌غنه (۳۱۰—۹۲۲) مسلمان اولمشلر دیه آڭلامش اولور. حالبوکه خلیفه ایلچیلری وارمازدن ایلك بلغارده مسلمان کوب اولوب خان اوزی‌ده مسلمان ایدی و آنڭ اسمینه خطبه‌لر اوقولدیغنی ابن فضلان حکایت ایلر. لکن آلماس خان آتاسی مجوس ایدی. آلماس خاننڭ بغداد خلیفه‌سندن آدملر صورمقی اسلاملر ایله کوبراك مناسبت پیدا ایتمك ودار الخلافة عالملرندن دین اسلامنی دخی گوزل اوگرنمك قصدینه مبنی اولسه کرك. مسجد صالور ایچون مهندسلر صورمقی‌ده مجرد بر سلطنت کوسترمك ایچون اولور (۱).

آلماس خان قانغی ییلده مسلمان اولدی؟ بو معلوم دگل؛ فقط بزم ظنمزه کوره خلیفه ایلچیلری

---

(۱) ابو عبیدالله البکری عبدالله بن عبدالعزیز بن ابی مصعب اولوب ولادتی ۴۳۲ده وفاتی‌ده ۴۸۷ده‌در. جغرافیا حقنده اولان قاموس ووستنلفد طرفندن ۲ جلدده ۱۸۷۷ ده «غوتنغن» شهرنده وروسلر هم صقالبه حقنده اولان اثری روزن طرفندن ۱۸۷۸ده «پیتربورغ» ده باصلمشدر.

(۲) خوالسون اوشبو نقل ماده‌سینی، عبارتارینی مقابله ایتدیکی سببندن بیلمشدر.

(۳) ترجمهٔ حالی «شورا» نڭ ٤نچی عددنده.

(٤) ترجمهٔ حالی «شورا» نڭ ۲نچی عددنده.

(۵) خوالسون بونی اوزینڭ شرحنده بیان ایتمشدر.

(۱) فقط بو حاللر، بلغارلرنڭ اسلاملرینی ۳۱۰—۹۲۲نچی ییل دیه اعتبار قیلوغه منافی دگلدر.

وارمازدن ١٠ ـ ١٥ ییل مقدم اسلامه کلمشدر.

ابن داسته ایرانلی اولوب خراسان یاکه خوارزمده طوردیغی، اوزینڭ اثرنده جیخون ییلغه‌سی ایله آنڭ تارماقلری حقنده باشقه‌لردن زیاده تفصیلات ویردیکندن آڭلاشلور.

انگلتره موزه خانه‌سنده اولان ابن داسته‌نڭ قول یازمه اثری (الاعلاق النفیسة) ٢٦٠ کاغده‌اولوب (میلادی ایله) ١٥ نچی یاکه ١٦ نچی عصرده یازلدیغی ظن اولنور. یازوی ایرانلیلر رسم خطلرینه اوخشار. یازوچیسی ده ایرانلی اولسه کرك، فقط نه یازدیغنی آڭلامقسزین یازدیغی سببندن پك یاڭلش یازمشدر.

پرافیسور خوالسون اثرندن انتخاب ایتدیکمز سوزلر شمدیلك اوشبو قدردر. خوالسون بو اثرنڭ «الاعلاق النفیسة» دن اوشبو ماده‌لرنی نقل ایتمش: برنچی فصل خزرلر حقنده. ابن داسته‌نڭ بو فصلده سویلامش سوزی ٢٣ سطر قدردر. ایکنچی فصل برتاسلر حقنده. ١٤ سطر قدردر. اوچونچی فصل بلغارلر حقنده. ١٩ سطرقدردر. دورتنچی فصل مجغریه [ماجار] لر حقنده. ١٧ سطرقدردر. بشنچی فصل صقالبه حقنده. ٤١ سطر قدردر. آلتنچی فصل روسلر حقنده. ٣٠ سطر قدردر.

خوالسون اوشبو ماده‌لرنی روسچه‌غه ترجمه ایدوب کندی طرفندن بوڭا گوزل روشده برشرح یازمش واوشبو شرحنده، بلغار و برتاسلر حقنده اولان خبرلرنڭ چوالمقلرینه سبب اولان مسعودی ویاقوت حموی یاڭلشلرینی دلیللری ایله کوسترمشدر. «مستفاد الاخبار»نڭ برقاچ یرنده ابن داسته‌دن خبرلر نقل ایدلمشدر. بو خبرلر «الاعلاق النفیسة»نڭ اوزندن نقل ایدلمشمی یاکه واسطه ایله‌می؟ اوشبو کتابنی ترتیب ایتدیکی وقتده طوغریدن طوغری اوله‌رق قانغی کتابلردن استفاده ایلادیکی حقنده شهاب الدین حضرت اوز طرفندن معلومات ویرمامشدر. شونڭ ایچون بو حقده آچیق حکم ایتمك ممکن کورلماز. شویله ایسه‌ده ظن ایدرم‌که شهاب الدین حضرت ابن داسته‌دن واسطه ایله نقل ایلر. اگرده «الاعلاق النفیسة» نڭ کندیسنی کورمش اوله ایدی «مستفاد الاخبار» نڭ ٣٥ نچی بیتنده اولان ابن داسته‌دن منقول سوز اول طرزده اولماز ایدی. «الاعلاق النفیسة» عبارتی باشقه‌چه‌در. «مستفاد الاخبار» ده ابن داسته‌گه نسبت ویرلمش مذکور سوز، خوالسون دعواسینه کوره «مقدسی» نڭدر.

«تلفیق الاخبار» صاحبی شیخ مراد افندی «الاعلاق النفیسة» نڭ یازمه نسخه‌سندن فائده‌لندیکنی بیان بیورمش. اگرده بونڭ اصلی «لوندن» نسخه‌سی اولمامش ایسه بو اثر غایت اهمیتلی اولورغه تیوشلی.

خوالسون شرحینی اوز لسانمزغه ترجمه ایدوب «الاعلاق النفیسة» نڭ خوالسون کوچرمش فصللری ایله عینا باصدروب نشر ایلامك اوشبو کونده برنچی درجه‌ده مهم خدمت صانالسه یری وار. بر همت صاحبی اوشبو اش‌گه اقدام ایتسه پك الوغ خدمتندن اولور ایدی.

ابن داسته‌نڭ ٢٩٠ نچی ییللرده سلامت ایدیکی معلوم ایسه‌ده ولادت و وفات سنه‌لری معلوم دگلدر. اسلام اثرلرنده بونڭ حقنده خبر کورلمادیکنی یوقاریده سویلادك.

مقالەلر :

توحید و علم

٨

حقیقی مدنیت

مدنیتنڭ اساسی عقل وحکمت اوزرینە قورلمقی ایسکی یونانلردن باشلانمشدر. یونان حکیملرینڭ حکمتلری شام، سوریە ومصر طرفلرندە بعث اولنان پیغمبرلر علملرندن آلنمقدن باشقە بر شی دگلدر. چونکە علوم ومعارف هیچ بر قوم وملتکە تعلم وتعلیمدن باشقەچە کرماز. آندن باشقە هیچ بر قوم وحشت عالمندن چقوب انسانیت عالمنە کرە آلماز. گرچە انسانلردە حقایق ثابتەنی ادراك قیلە تورغان جوهر عقل بولنور ایسەدە تعلیمسز وتربیەسز آنڭ دخی قوەسی ضائع ایدلوب معطل حالندە قالور. بونی ایسە دنیانڭ تورلی قطعەلرندە یاشایان وحشیلرنڭ حاللری کوسترمکدەدر. بناءً علیە تربیە وتعلیمدن باشقە هیچ کم و هیچ بر قوم وملت انسان بولا آلمایوب بصیرتلری دە آندن باشقە آچلماز.

شونڭ ایچوندرکە ایسکی یونانلرنڭ عقل وحکمت اساسنچە مدنیتلرینی قورمقلری مشکات نبوتدن اقتباس ایتمکلرندن باشقە بر شی دگلدر. ایسکی یونانلرنڭ طریقت علم وحکمت ایلە اولان ترقی دورلری بنی اسرائیل پیغمبرلرندن اولان: لقمان، داود، سلیمان و فلانلر کبی انبیانڭ زمانلرینە توغری کلدیکندن، یونانلر ایلە آنلرنڭ بعث اولنان اورنلری دە یاقین اولدیغندن مجاورت سببندن یونانلرنڭ حکیملری تعلیم سندلرینی اول نبیلردن آلدقلری آڭلاشلور(١).

بناءً علیە ایسکی یونان حکماسندن: تالیس، فیثاغورس، انکساغورس، سقراط، افلاطون، آرسطو کبیلرنڭ حکمت ومعرفت بابندە اولان مسلکلری انبیانڭ تعلیملرینە قرابتی باردر. انبیانڭ تعلیملری ایسە عقاید باطلەنی ویران قیلوب خالق کائنات اولان حق تعالی‌نی توحید، تقدیس، اوصاف کمالیە ایلە توصیف اولوب کائناتنڭ مکتوم اولان حکمتلرینی معرفت قیلمق و معرفت نفس و احوال انسانی بلمك کبی طریقەدن عبارت اولنور. حکمای مذکورەنڭدە تعلیملری بوڭا مشابە اولوب آنلرنڭ فکرلری دە صانع عالمی تنزیە، تقدیس وتوحیددن عبارت اولنور ایدی. اوشنداق کائنات حقندە اولان فکرلری نظر طریقنچە احوال کائناتی تفحص قیلوب آندە مکتوم اولان حکمتلرنی آڭلاب مادی و معنوی منفعتلر چیقارمق ایدی. معرفت نفس واحوال انسان حقندە اولان مسلکلری دخی انساننڭ شرافت ذاتیە وفضائل نوعیەسینی آچوب علوم وحکمت بوینچە تربیە قیلوب سعادت باقیەسنی کوزلمك ایدی. ایشتە یونان حکیملرینڭ اوشبو روشدە اولان فکر وتعلیملری سببندن عالمدە «مدنیت» تجدد ایتمشدر. اوشبو مدنیت سایەسندە اساطیر الاولین عالمندە انقلاب ظهور ایدوب حقیقت ایلە خرافات آراسی آیرلمشدر.

بناءً علیە اول دوردن باشلانوب ایسکی یونانلردە معرفت خالق، معرفت کائنات، معرفت نفس بابلرندە نظر وفکر طریقنچە تعلیم وتعلم قاپولری آچلدی،

(١) قرآن کریمدە حضرت داود ایلە حضرت سلیمان ولقمانغە جناب حقدن علم وحکمت ویرلدیگی بیان اولنمش وایسکی یونانلرنڭ ترقی دورلری اول انبیانڭ تاریخلرینە یاقین اولمشدر، فیثاغورس وافلاطون کبی حکیملر، حکمتلرینی مصر طرفلرندە سیاحت قیلوب آلدقلرندن آڭلاشلورکە: یونانلرنڭ مدنیتلری مشکات نبوتدن آلنمشدر. نیتەکە آوروپانڭ شمدیگی مدنیتی اسلامدن آلنمشدر.

اساطیر و خرافات بر طرف ایدلوب علوم و حکمت اصولنچه مکتبلر، جمعیت علمیه‌لر، خزائن کتابلر، تربیهٔ ادبیه‌لر ظهور ایتدی. بونك سببندن مساوات حقوق، عدالت، حریت ایله قوانین مدنیه و اصول سیاسیه‌لر، شوری و جمهوریت اصوللری میدانه چیقدی. ایسکی فرعونلرنك و قهرمانلرنك دستورلری اولان ظلم واستبداد وهم ایسکی کاهنلر و ساحرلرنك اختراعاتی اولان اساطیر وخرافات‌ده بر طرف ایدلدی. بو یولده بر نیچه کماده تورلی اذالر ایله تلف اولدیلر ومدنیت یولینه قربان کتدیلر. شول قدر واردرکه بویله دوزلمش اولان قوانین حیات قوت تابمامش و انسانلره حاکم اولمق مرتبه‌سینه یتمامش هر طرفدن احاطه قیلغان خرافات همان قابلامش وهر طرفدن هجوم ایدن کاهنلر ساحرلر همان تلبیس قیلورلر ایدی.

ایسکی یونانلر بویله معرفت خالق ومعرفت نفس وفضائل حقنده اولان علوم حکمیه‌نی تدوین قیلدقلری کبی کائنات وعلوم کونیه حقنده خیلی حقایق حکمیه‌یی کشف ایتدیلر. شیمدیگی «علم هیئت» نك اساسنی دخی آنلر قوروب احوال ارض و عالم طبیعی، حکمت طبیعیه، تاریخ بشر، فنون ریاضیه وموسیقه فنلرینی کائناتدن استخراج قیلدیلر وکائناتده مکتوم اولان حکمت ربانیه‌دن بعض نمونه‌لر کوستردیلر.

یونانلولرنك بویله وجوده کتورمش حکمتلری ومدنیتلری صوکره روملرغه ایرشدی. روملرنی دخی هر طرفدن احاطه قیلان کاهنلر وظالملر افساد قیلوب ایکنچی طرفدن دخی خرستیانلق ایله اصنام پرستلك قاپلادیغی سببندن انسانیت پرور اولان کوب حکیملر تلف اولدیلر وعلوم خزینه‌سی اولان کتبخانه‌لر احراق ایدلدی. بونك نتیجه‌سی اوله‌رق ایسکی اساطیر قوت کسب ایتدی وکائناتك لمعه نثار اولان حکمتلرنك قپوسی یابولدی، بتون عالم انسان یالانچی کاهنلر، ساحرلر و رهبان هم شیطانلرنك تصرفلرنده قالدی وفطرت بشر تمام سونمش اولدی.

انسانلر بویله هلاکتگه دوشمکده‌لر ایکان خالق کائنات اولان حق جل وعلا حضرتی «سبقت رحمتی غضبی» وفقنچه نوع انسانه دخی رحمتی ایله تجلی قیلوب جزیرة العربده بر تعلیم الهی ظاهر ایدوب خاتم الانبیاء اولان حضرت محمد صلی الله علیه وسلمنی ارسال ایتدی. بونك ایله دخی بتون عالم انسانه، رحمت وقابلانمش اولان تعلیم وتعلم قپوسی یاکیدن آچلدی. یالغانچی کاهنلر، ساحرلر ومنجملرنك، رهبان وشیطانلرنك یوللرینه سد چکلمش اولدی.

«امام مدرس سرورالدین بن مفتاح الدین».

باشقردلر (*)

حکومتنك یاردمی و کیریللوف، تاتیشچف، اورو سفلرنك اجتهادلری ایله اورنبورغ اطرافینك بر قدر ترتیبه قویلدیغی یوقاریده ذکر اولنمش ایدی. بوندن صوڭ یتوشمگان ییرلرینی یتوشدر و پیترۋیلیکی نك ایك یاراتقان آدملرندن نیپلویفنك ئولوشینه دوشدی. نیپلویف روسیه‌ده بولوب کچکان کبار رجالنك بری اولدقدن روسچه لسانده بونك ترجمهٔ حالی بیك تفصیل ایله یازلمشدرکه، بو اورنده بر آز ترجمه‌سینی بیان ایدوب کیدو بزلر ایچونده فائده‌دن خالی اولماز ظن ایدرم.

نیپلویف حاضرگی «اورنبورغ» شهرینك مؤسسی و اورنبورغ گوبیرناتورلرینك برنچیسیدر. کندوسی زادکانلردن اولوب ١٦٩٣ سنه‌سنده نوۋغورد گوبیرناسنده آتاسینك ملکنده (ایمینیه‌سنده) دنیاغه کلمشدر. آتاسی ایۋان نیپلویف «نارۋا» آستنده XII قارل ایله اولغان صوغشده جراحتلنوب شول جراحتندن توزاله آلمیچه دنیادن اوتمشدر هم نیپلویفده ١٦ یاشلك حالنده آتاسز قالمشدر.

نیپلویف ١٨ یاشکه یتار یتمازدوك اویله‌نوب،

(*) باشی اوتکان ییل ٢١ نچی عدده‌در.

بر بالاسی بولغان صوڭ خاتون وبالاسینی قالدروب. بر ماناستیرنڭ زیارتینه کیدوب بر ییلدن آرتوق یوروب قایتمشدر. نیپلویف اوقو ایچون هیچ فایده وارماغان وهیچ مکتب کورمگان فقط آناسندنغنه اوقو، یازو اوگرهنگان ایدی و بوندن صوڭده اوقو هوسینه کردیکی یوق ایدی. شول آراده پیتر ۋیلیکی طرفندن بر اوکاز نشر اولنوب «دوۋاران» بالالرینه حساب دن اعمال اربعه ایله مبادی هندسهنی بلو مجبوری قیلندی. حتی شول وقته قدر اویلهنمگان دوۋاران بالالرینڭ اللرنه مذکور نرسهلرنی بلوگه شهادتنامهلری اولمسه اویلهنودن منع اولندی. شول سببلی نیپلویف مذکور فنلری اوگرهنمك ایچون آناسینی، خاتون وبالالرینی قالدیروب «نوۋغورد»ده یاڭی آچیلمش اشقولاغه کیتمگه مجبور اولدی. لکن آناسی بویله سوکلی اوغلینڭ مجبوری صورتده اوقوغه کتمهسندن الوغ قایغوغه دوشوب اوزاقده تورمای شول قایغوسندن اولوب کیتدی. نیپلویفن تیزلك ایله نوۋغورددن «نارۋا» شهرندهگی اشقولاغه کوچرلدی. لکن نارۋاده هم اوچ آیدن آرتوق توروغه دوغری کلمهدی. چونکه، ۱۷۱۵ سنهده پیتربورغده «مورسکوی آکادیمیه» آچیلوب اوچ یوز قدر دوۋاران بالالرینی شونده آلوغه پادشاه طرفندن فرمان صادر اولمش ایدی. صایلانمش دوۋاران بالالری آرهسنده نیپلویف ده بولنوب شول مناسبت ایله ۱۷۱۵ سنهده پیتربورغه کلوب ییرلشدی.

پیتر ۋیلیکینڭ فکرنده شمالده بالطیق دینگزینه جنوبده قارا دینگزگه چغو رغبتی بیك الوغ ایدی. طبیعی بو اش ایچون ایڭ ابتدا کشیلر حاضرلمك کرك ایدی. شول سببلی پیتر ۋیلیکی دینگز علملرنده یتوشکان یکتلر حاضرلمك ایچون اوزی طرفندن میدانه کتورلگان آکادیمیه ایلهگنه اکتفا ایتمای، غربی آوروپا مکتبلرینه مستعد یکتلری کوندرمگه قرار ویردی: قایوسینی انگلترهیه وقایوسینی گاللاندیهغه، قایوسینی ایتالیه یارم آطاسنده بولغان Венеція جمهوریتینه کوندردی. بو صوڭغیسینه کوندرلگانلرنڭ عددی ۳۰ قدر اولوب نیپلویف هم شول جملهدن ایدی. اول وقت ترکیه دولتینڭ ایڭ بیوك دشمانلرندن برسی Венеція اولوب دینگز طرفندن ترکیهنی راحتسز ایده ایدی. بزنڭ روسیه مارا کلری (بحریهلری) وارغاچ ترکیه ایله آرالرنده یڭادن صوغش باشلاندی. بو صوغشقه هم نیپلویف اوزینڭ ایبداشلریله اشتراك ایلدی وایبداشلری آرهسنده آرتق بهادرلق کورساتوب آدمیرال طرفندن «ماقتاوکاغدی» آلدی. بونده ایکی سنه توردقدن صوڭ ۱۷۱۹ سنهده پیتر ۋیلیکی، نیپلویف ایله ایبداشلرینه تحصیل ایچون اسپانیهغه وارو ایله فرمان کوندردی، بو فرماننی آلو ایله اسپانیهغه کیدوب Кадиксъ شهرندهگی دینگز علملری اوگرهتیله تورغان آکادیمیهغه کردیلر؛ لکن اسپانیه اساندن خبرلری اولماو سببلی فائده ایته آلمادیلر. اسپانیهده توردقلری مدتده آچلق، یالانغاچلق کبی هرتورلی قاتیلقلری کوردیلر، شول سببلی تیزرهك قایتارماسینی اوتنوب پیتر ۋیلیکیگه مکتوب کوندردیلر. پیتر ۋیلیکی قایتولرینه اذن ویردی. صوڭره نیپلویفده بیش سنهلر قدر چیت مملکتلرده سیاحت ایتکاندن صوڭ یولداشلریله پیتربورغه قایتوب کلدی.

قایتقاننڭ دورتنچی کوننده بار یولداشلریله پیتر ۋیلیکیگه تقدیم اولنوب شول کورشودك پیتر ۋیلیکینڭ نیپلویفکه کوزی توشدی. بر آیدن صوڭ کوب کشیلرنڭ حضورنده پیتر ۋیلیکی بونلرنی امتحان قیلدی. بو امتحانده نیپلویف پیتر ۋیلیکینڭ هم باشقهچه حاضر اولغان آدملرنڭ دقتلرینی جلب قیلدی. شوندن صوڭ پیتر ۋیلیکی نیپلویفنی عالی بر منصبه تعیین قیلوب اوزینڭ خواصی جملهسینه آلدی.

شول روشچه، نیپلویف پیتربورغه ییرلهشکاچ، ٦-٧ ییللردن بیرو کورمی تورغان خاتون وبالالرینی برگه تورو نیتیله پیتربورغه آلدردی، لکن بونده اوزاق توروغه دوغری کلمهدی چونکه، بر ییل بولور بولماسدوق قونسوللقغه تعیین اولنوب استانبوله کتدی. قونسوللغی اثناسنده نیپلویف روسیه دولتی ایچون

بیك فائده‌لی اشلر قیلوغه موفق اولدی. نچه مرتبه‌لر قافقاز طرفلرنده ترکیه ایله روسیه آره‌سنده صوغشلر چیغا باشلاب نیپلویفنڭ اجتهادیله چیقمی قالدی. اولوقت ترکیه دولتی بیك قوتلی وروسیه دولتی ضعیف اولدقندن ترکیه ایله صوغشمق روسیه ایچون مطلقا مخاطره‌لی ایدی. پیتر ۋیلیکی نیپلویفنڭ بو خدمتلرینی تقدیر ایدوب مکافاتینه دورت یوز کریستیان ایله الوغ بر ییر هدیه قیلدی.

نیپلویف استانبولده شویله بر اوستالق ایله توردیکه مینیسترلر مجلسنده نیندی بر یاشرون اش اشله‌نسه اوزینڭ جاسوسلری واسطه‌سیله بارچه‌سندن خبر آلوب توره ایدی. حتی تورکلرنڭ الوغلری، نیپلویفنڭ ترکیه ایچون ضررلی ایدکینی بلوب آغولاب اوتروگه‌ده نیت قیلمشلر ایدی. لکن جاسوسلری واسطه‌سیله بو اولمدن هم قورتیلوب قالدی (١).

شول خدمت ایله استانبولده بر قایتمازدن ١۴ سنه قالدی. آخیرنده بیك نق بر آوروغه مبتلا اولوب حیاتی ایکیلی اولغاچ پیتربورغه قایتوب کلدی. قایتقان صوڭ سلامتلنوب اوزاقده تورمای ١٧٤٠ سنه‌ده کییف شهرینڭ گوبیرناتورلغینه تعیین اولندی. لکن شول وقتلرده «آستیرمان» نام مینیستر یاڭی تختکه اوطورغان «یلیزاۋیت پیطروۋنا» نی تختدن توشرو قصدنده اولنو ایله عیبلنوب اولوم جزاسینه حکم اولندی. نیپلویف ایسکیدن بیرو آستیرمان ایله مناسبتده بولندقندن نیپلویفنیده بواشده مداخله‌سی وار، دیه شبهه‌لنوب اورنندن عزل قیلدیلر هم بارچه میداللرینی وهدیه ایدلمش ییر وصولرینی خزینه‌یه آلوب اوزینی حبسکه یابدیلر؛ لکن آخیردن گناهسی یوقلق ثابت اولوب حبسدن چیقارلدی و کیری آلنمش بارچه نرسه‌لری اوزینه قایتارلدی وایمپراطریتسه‌نڭ فرمانی بوینچه ١٧٤٢ سنه‌ده اورنبورغ طرفینه گوبیرناتور اوله‌رق تعیین اولندی.

(١) بو خبرنی نیپلویفنڭ دوستلری چیقارمش اولسه کرك. «شورا».

اورنبورغ اطرافینڭ اداره‌سی تورلی وقتده تورلیچه آتالندی ایسه‌ده‘ نیپلویفنڭ اوتنوی بوینچه ١٧٤٤ سنه‌ده سینات طرفندن «اورنبورغ گوبیرناسی» اسمی ویرلوب، والیسینی گوبیرناتور دیه تسمیه قیلدیلر. شونڭ ایچون نیپلویف روسچه اثرلرده اورنبورغ گوبیرناتورینڭ برنچیسی، دیه ذکر اولنه‌در.

اول‌وقت اورنبورغ گوبیرناتورلغینه حاضرگی اورنبورغ گوبیرناسی کاملا داخل اولدیغی کبی حاضرگی اوفا گوبیرناسیده تماما شوڭا تابع ایدی (١) هم یاڭیغینه روسیه تبعه‌لکینی قبول ایتکان قزاق-قرغز طائفه‌لرینه، همیشه فتنه چیغاروب تورغان جایق قزاقلرینه، استاۋروپول قالمقلرینه نظارت ایتمکده اورنبورغ گوبیرناتورینه تاپشرلمش ایدی. بو قدر یرگه نظارت ایتمك یالغز بر کشیگه آغر کلدکندن اوفا اطرافینه نظارت ایچون «اوفا» شهرنده‌ده «گوبیرناتور نائبی» نامنده بر حاکم طوره ایدی.

بو آیتولمش ییرلرده روس عنصری بیك آز اولوب بارچه‌سی باشقرد ومیشار، تیبتار وقزاق کبی تورلی اسم آستنده‌غی خالص تورك جنسینه منسوب مسلمانلر اولدیغینی وبونلرنڭ روسیه‌یه قارشی، باش کوتارو ایچون دائما فرصت کوزلب طوردقلری ملاحظه‌یه آلونسه اول‌وقتده‌غی گوبیرناتورلرنڭ اوستنده نه قدر بیوك اش اولدقینی آڭلامق ممکن اولور.

نیپلویفکه قدر اولغان والیلر کوبسنچه «سامارا» ده طوردقلرندن، تعیین ایدلگان بعدنده نیپلویفده ١٧٤٢ سنه‌ده ٢٥ آپریلده «سامارا» شهرینه کلوب اداره اشلرینی قولینه آلدی. هم شولوق حینده سینات طرفندن «اگرده باشقردلرده اختلال علامتلری کورنه باشلاسه نه روشلی باصارغه کرك» ایدکینه دائر تعلیمات ویرلدی. شول سنه‌نڭ ایيولنده نیپلویف اوفا آرقلی اورنبورغ (حاضرگی اورسکی) شهرینه کیدوب بر قدر وقتغه «اوفا» غه توقتالدی هم گوبیرناتور نائبی اوروسفدن شول طرفنڭ حاللرینی صوراشوب

(١) حاضرگی سامار و پیرمه غوبرنالری هم داخل ایدی. «شورا»

بارچه اشارنی تفتیش ایتدی. باشقردلرنی طنچلاندیرو ایچون، پادشاه طرفندن صادر اولغان کوب اشلرنك یرینه یتکرلماوینی آڭلادی.

عین شول وقتلرده باشقردلرده یاڭادن طنچسزلق علامتلری کورنمیه باشلادی. قزان یولنده «قاینلی تاماق» دیگان قریه‌نك باشقردلرندن مسلم کوسومفنك یاشرون جمعیتلر یاصاب باشقردلرنی قوطورتوب یورمه‌سندن اوزینك جاسوسلری واسطه سیله خبر آلدی. مخصوص شول اشنی تفتیش ایچون ایسا کوف دیناننی پالقاونیق‌نی «مینزله» شهرینه کوندردی. کوب وقتدن بیرلی حبسده یاتا تورغان «اغلاش» اسمنده‌گی بر باشقرد ملاسینی آصوب اوتررگه مذکور ییلنك ۱۵ نچی نویابرنده سینات طرفندن فرمان صادر اولدی هم «اورازای» نامنده‌گی قاچوب یوری تورغان یولداشینده نچرك اولسه‌ده تابوب اوتررگه امر ایدلدی.

م. هادی.

انسانارك عقیده الهیه‌لرینه نظر.

مرا مگوی که خاموش باش و دم در کش
که درچمن نتوان گفت مرغ را خاموش

فراوان گنجها در سینه دارم
اگرچه مدعی بیند فقیرم.

واعظ ما بوی حق نشنید، بشنو این سخن
درحضورش نیزمیگویم، نه غیبت میکنم.

محترم «شورا» صحیفه‌لرنده بنم قلمله، اهمیتی وارمی یوقمی، بر ایکی مسئله دلیللریله برابر نشر قیلنمش ایدی. طبیعی او قدر بیکلرچه سطور آراسنده آڭلاشیلمامش نقطه‌لار، حسابی یوق او قدر سوزلر اثناسنده مفهوم دگل نکته‌لر البته بولنه بیلور. بوڭا کوره اولسه کرکدر، بعض جریده ستونلرنده همان همیشه غایت غریب اعتراضلر، یولسزلغی اوزلرینه‌ده معلوم شکایتلر یازلمقده‌در.

«رحمت الهیه عمومیتی» — «عقیده الهیه‌لرك حقیتی» کبی مسئله‌لرك شو کونده محیطمزه زمانمزه کوره اهمیتلری وارمی یوقمی جهتی بزم آراده شمدی متنازع فیه بر شی ایسه‌ده، او مسئله‌لرك علمی دینی جهتدن اهمیتلری، اهمیتلرینه کوره‌ده اشکاللری البته هر بر انسانه معلوم اولا بیلور درجه‌ده واضحدر.

اویله مشکل مسئله‌لری بیان ایدر ایکن، شبهه یوق، قلمكده غایت بیوك قصورلری، او قصورلار سببیله دعوی‌ده، دلیللرینی بیانده مفهوم دگل نقطه لار یالکز بر دگل غایت چوق اولا بیلور. بنم او قصورلارم هر کسدن زیاده بڭا معلومدر. او جهتدن توجیه اولنمش اعتراضلر بولنور ایسه، اعتراف ایدرم، گناهی یالکز بڭا عائددر. اعتراض یولیله بڭا تنبیه ایتمك مشقتلرینی تحمل ایدن غیرت اربابنه قلباً تشکر ایدرمده، اقتدارم دائره‌سنه داخل بیانلری دها سرد ایده‌رك بر قدر زیاده ایضاح ویرمیه سعی ایدرم. بونکله بنم قصورم تدارك قیلنه‌جغنه کوره، الڭ زیاده استفاده ایدن‌ده البته بن اولورم. او جهتدن توجیه اولنه‌جق اعتراضلر فی الحقیقه اعتراض اولمایوب، بن اویله اعتراضلری ارشاد صفتیله کامل بر ممنونیتله قبول ایدرم.

اگرده اعتراضلر یا ردیه‌لر بنم دعوامڭ بطلاننه یاخود دلیللرمڭ ضعیفلگنه دلالت ایدر اعتراضلردن اولور ایسه، اویله اعتراضلری قبول ایتمك، حقیقت حضورنده تأدب اقتضاسیله، بڭا هم شرعی هم طبیعی بر فریضه‌در. بن، ایمانم ایجابیله، درگاه حق‌ده قبلهٔ حقیقته همه افکارمی توجیه ایده‌رك، سجده ایدرم؛ آڭلار ایسه‌م هیچ بر حقیقتی انکار ایتمه‌م. ایکی اوچ آدم تهمت ایدر ایسه‌ده، یا او یا بو مسئله‌یی میدانه آتمق خصوصنده بنده بر غرض نفسانی یوقدر. وجدانڭ طهارتی نامنه شوسوزمی قبول ایتمه‌ین انسان شاید خدانڭ عظمتی حرمتنه شو سوزمی قبول ایدر.

شو کونه قدر بنم طرفمدن مطبوعات عالمنه عرض اولنمش دورت بش مسئله ده بر فائده عمومیه‌یی کورمه‌مش انسان، انصاف ایدرسه، او مسئله‌لری لا اقل «الده واری صاتمق، رواجی وارمتاعی بازاره قویمق» قاعدهٔ طبیعیه‌سنه بنا ایدرده، او مسئله‌لرك هیچ برنده بر غرض نفسانی یوقلغنه تسلیم ایدر.

شو ایکی نوعدن اولان اعتراضلره بنم نظرم شویله‌در. لکن جریده‌لرك بعضلرنده نشر اولنمش اعتراضلرك اکثری شو ایکی نوعدن اولمایوب، بلکه مسئله‌یی هم‌ده اسلامیتی یاخود عموماً دیانتی آکلاماماقدن کلمش اعتراضلردر. اویله اعتراضلر بنم دعوامك بطلاننه یا بنم دلیللرمك ضعیفلگنه دلالت ایتمك بدلنه معترضلرك جهلنه، روح دیانتدن غفلتلرینه دلالت ایدر.

اعتراضلرك بری بویله‌در:

«نجات عمومیه‌یی دعوی ایتمك - آمنیستیه اعلان ایتمکدر. ایندی بوندن صوك هر بر انسان همه جنایتلره ارتکاب ایتسون، ضرری یوق دیمکدر.»

ایکنچی‌سی:

«اگر نجات عمومی اولاچق ایسه، او وقت اسلامیتك خصوصیتنده اهمیت قالماز.»

بویله اعتراضلر بر عادی آدمدن چیقمش اولسه ایدی، بن استبعاد ایتمز ایدم. لکن اوّلگیسی بر محررك، ایکنچیسی اسلام منبرنده خطبه اوقور بر خطیبك قلمندن نشر اولندی. شو جهتدن بن او ایکی اعتراضی بر قدر استغراب ایتدم. زیرا شو ایکی اعتراضك هر بری عموماً روح دیانتدن وعلی الخصوص اسلامیتدن تماماً غفلت اساسنه مبنیدر، «حیات انسانیه‌ده دیانتك اهمیتی یوق» فکرندن ناشیدر، دین بر نسیه‌درکه ذره قدر اهمیت عاجله‌سی یوق اعتقادندن کلمش بر فکر باطلدر.

تأسف ایتمه‌مك ممکن دگلدر: بویله باطل بر فکر بزم یالگز بر محررمزده یالگز بر خطیبمزده دگل بلکه بزم طلبه‌لرك اماملرك اکثری شویله فکرده‌در. اسلامیت نامی ذکر اولنور ایکن - بزم اکثریت جنتی، اما دیگر دین ناملری ذکر اولنور ایسه، جهنمی خاطرلرینه آلورلار.

اسلامیتك حقیتنه جنت ایله، دیگر دینلرك بطلاننه جهنم ایله استدلال ایتمك - مغروریتدن طوغمش بر نادانلقدر.

«واعظ ما بوی حق نشنید، بشنو این سخن»
«در حضورش نیزمیگویم، نه غیبت میکنم.»

نجاتك عمومیتی مسئله‌سنده هر بر جنایته ارتکاب جوازینی کورر انسان - حیات انسانیه‌ده دینك ایمانك اهمیتندن هم‌ده اسلامیتك اوزینه‌گنه مخصوص فضائلدن تماماً غافل بر آدمدر. او آدم بر قدر ملاحظه ایتسه ایدی کورر ایدی: هر بر جنایته ارتکاب حریتی نجاتك عمومیتنده دگل، نجاتك یالگز بر مذهب اربابنه انحصارنده‌در. نجات یالگز بگا منحصر اولاچق ایسه، او وقت بن بنم اعتقادمده دگل انسانلرنك هر برینه: «سز ایندی اعتقادگز مذهبگز سببیله مؤبد صورتده معذب اولاچقسز؛ خیراتدن سزه فائده یوق، فنا اشلرك هیچ برندن سزه ضرر یوق. براقگز خیراتی، قیلگز جنایتی!» دیه‌چك اولور ایسه‌م، نجاتك انحصارینی دعوی ایدن آدم بنم شو سوزمنی هیچ بر صورتله جرح ایده‌مز.

«همه ملتلر نجات بولاچقلار ایسه، اسلامیتك اهمیتی قالماز» دیمش معترضدن بن سؤال ایدرم: عجبا حیات انسانیه‌ده اسلامیتك اهمیت نقدیه‌سی وارمیدر؟

البته «یوق!» دیه‌جك. والا - اعتراضی بگا وارد اولماز. اعتراضك اساسنه خلاف اولارق «اهمیتی وار» دیسه، بن دیه بیلورم: «بیورك، اوزگزه معلوم اولان اهمیتلرینی بیان قیلك، صوکره بن سزك اعتراضگزه جواب ویرورم.»

شو ایکی اعتراض مناسبتیله، مقصدی بیاندن قبل، بر ایکی سوز عرض ایده‌یم:

عالم انسانیتك ابتداسندن اسلامیتك ظهورینه قدر «سماوی» اولمق صفتیله کلمش دینلرك هر

بری- انسانك قلبنده متمكن ایمانی الك اصل بر اساس كبی اعتبار ایتمشلر. خصوصاً بزم اسلامیت. ایمانی انسانك دنیاسی ایچون‌ده آخرتی ایچون ده الك مهم بر اساس اعتبار ایدوب، ایمانی هر شیدن زیاده مدح ایتمشدر.

ادیان سماویه علی العموم، دیانت اسلامیه علی‌الخصوص انسانك ایماننه نیچون اوقدر فوق العاده بیوك اهمیت ویرمش؟

انسانك حیات حاضره سیله حیات استقبالیه سنده الك بیوك اهمیتی حائز اولابیلچك ایمانك حقیقتی نه‌در؟

مكتب مدرسه‌لرمزده ایمان نامیله تلقین اولنور شیلر حیات انسانیه‌یه الك اصل اساس اولا بیلور درجه‌ده اهمیتی حائزمیدر؟

بز بویله شیلری ملاحظه ایتسه‌ك ایدی، یالكز اوزمزك غفلتمزه‌گنه دلالت ایدر اعتراضلری نشر ایتمیه جسارت ایتمز ایدك؛ نجاتك عمومیتی هر بر جنایته ارتكابك حریتی معناسنده در دیمش اولماز ایدك؛ اسلامیتك اهمیتی نره‌ده‌در آكلار ایدك.

«شورا» صحیفه‌لرنده شو كونه قدر نشر اولنمش، بوندن صوكده انشاء الله نشر اولنه‌چق مقاله‌لر او مهم مسئله‌لری حل ایتمك حقنده بر قدر خدمت كوستره بیلورلر ایسه، اشته او وقت «شورا» مقاله‌لرینك اهمیت اجتماعیه‌لری هر بر مسلم نظرنده واضح صورتده انشاءالله معلوم اولور.

«شورا» صحیفه لرنده نشر اولنمش هم‌ده انشاءالله اولنه‌چق مقاله‌لردن بنم مقصدم‌ده شو ایدی. انسانك حیات حاضره‌سیله حیات استقبالیه‌سنده عقیده لرك اهمیتی نه‌در، نه جهتدن كوستره بیلور ایسه‌م، بنم الك بیوك مقصدم حاصل اولور. بونكچون بن «رحمت الهیه عمومیتی» مقاله‌لرینی نشر ایتدم، هم ایدرم. «انسانلرك عقیده الهیه‌لرینه نظر» كبی مسئله‌لره عائد مقاله‌لری ده انشاء الله نشر ایدرم. باشلانمش بر دعوامی حد ثبوته ایصال ایدنجه‌یه قدر، الله رب العالمین حضرتلرینك عونیله، بن انشاءالله حركت ایدرم.

«والذین جاهدوا فینا لنهدینهم سبلنا. وان الله لمع المحسنین» (سورة العنكبوت-٦٩).

شو سطوری یازار ایكن، بكا پوچته محترم «وقت» جریده‌سینك ٥٨٠ نجی عددینی تسلیم ایتدی. «اداره‌گه مكتوبلر» فصلنده امام محترم آخوند مدرس حسن الله افندی بهاءالدین حضرتلرینك امضاسیله درج اولنمش مكتوبی اوقودم. بكا بیوك بر نشاط حاصل اولدی. طلبه‌لرك، معلم و مدرس افندیلرك تشكرلرینه نائل اولمق بنم ایچون غایت بیوك بر شرفدر. معلم مدرس افندیلرك یالكز تشكرلری دگل، بلكه تنزلا مطالعه‌لری‌ده بنم نشاطمی شوقمی زیاده ایدر. اویله اهل علمك تشكرلرینی قبول ایتمیه جسارت ایدر ایسه‌م، مغروریتمله دگل، بلكه عقیده اسلامیه حرمتی نامنه عرض اولنمش تشكر اولمق جهتیله قبول ایتمیه جسارت ایدرم. حقیقت نامی شرفنه اظهار اولنمش تشكرده، بیلورم، بنم اوز اهلیتم لازم دگلدر. بنی تشویق ایتمك قصدیله تشكرلرینی تنزلا بیان ایتمش مدرس معلم افندیلرله برادرلرم طلبه‌لره ممنونیتمی تشكرلرمی تقدیم ایدرم. همه‌گزه رحمت!

---

٤ نجی عدد محترم «شورا»ده «عقیده الهیه‌لرك حقیتی» مسئله‌سنده اوچ دلیل بیان ایتمش ایدم.

بری: عقیده‌ده دور طفولیت‌دن دور حقیتده حركت ایدر ایكن عقلك استقامت اوزرنده حركت طبیعیه‌سیدر. صبیلك حالندن حكیملك كماله انسانك عقلی نصل حركت ایدر ایسه، وحشیت درجه‌سندن اسلامیت كبی الك عالی اعتقاد درجه سنده‌ده اویله حركت ایدر. هر انسانك ناصیه‌سی صراط مستقیم‌ده اولان مولاسنك قبضهٔ اقتدارنده‌در.

«ما من دابة الا هو آخذ بناصیتها. ان ربی علی صراط مستقیم» (هود سوره‌سنده - ٥٦).

لسان الغیب خواجه حافظ شیرازی حضرتلری‌ده شو حقیقتی بیان ایچون،

در طریقت هرچه پیش سالك آید خیر اوست
بر صراط مستقیم ای دل کسی گمراه نیست.

دیمشدر.

یعنی: خدابی طاب یولنه سلوك ایتمش انسانڭ اوگنه هر نه کاور ایسه، خیردر. «صراط مستقیم» اوزرنده حرکت ایدر هیچ بر انسان گمراه اولماز.

دلیللرمڭ ایکنجی‌سی: حرجڭ ارتفاعیدر.

زیرا «لیس علی الاعمی حرج، ولا علی الاعرج حرج، ولا علی المریض حرج» آیت کریمه‌سنده صوقورلق آقصاقلق خسته‌لك کبی آفتلرڭ خصوصیتلری البته مراد دگلدر. شو آفتلردن دها بیوك آفتلر، شبهه یوق، حرجڭ سقوطنه علی الطریق الاولویه سبب اولور. «کمالنه واصل اولاماق» کبی اڭ طبیعی اڭ دائمی بر آفت «تحیر بلیه‌سی» کبی اڭ بیوك بر حرجڭ سقوطنه بلا شبهه سبب اولور.

۳ نجی دلیلم الانعام سوره‌سنده (۷۵)دن (۷۹)ه قدر بش آیت کریمه‌ده نبی محترم ابراهیم علیه السلام حضرتلرینڭ قصه‌لری ایدی. او بش آیتی تأویل ایتمز ایسه‌ك بزم دعوامز اڭ ظاهر صورتده ثابت اولور. زیرا:

الله رب العالمین حضرتلری کوکلرڭ هم‌ده یرڭ آیتلرینی بنده‌سی ابراهیمه کوسترمش. ابراهیم علیه السلام او آیتلری کوردکدن صوڭ، قران کریمڭ بیاننه کوره، تدریجاً اوچ درجه اعتقادیه‌یی کچمش‌ده عاقبت، عقیده الهیه‌لرڭ اڭ کمالنه واصل اولوب „انی وجهت وجهی للذی فطر السماوات والارض“ دیمش. اولگی درجه‌ده یولدوزی، ایکنجی‌ده قمری، او- چنجی درجه‌ده شمسی ربم دیمش ایکن، اڭ صوڭ درجه‌ده کوکلری یری خلق ایدن خالقڭ عظمتی درگاهنه یوزینی توجیه ایتمش. نبی محترم ابراهیم علیه السلام صبیلك حالندن نبیلك کمالنه حرکت ایدر ایکن او درجه‌لری کچمش ایسه، قرآن کریمڭ افرا- ریله او درجه‌لرڭ باطل دکللگی محقق ایسه، انسانیتڭ‌ده وحشیت اعتقادندن اسلامیت ایماننه حرکت ایدر ایکن کچمش درجه‌لری نظر شریعت‌ده البته باطل اولماز. ابراهیم کبی اڭ بیوك بر نبی حقنده تجویز قیلنمش اعتقاد درجه‌لری البته عادی انسانلر حقنده شبهه‌سز تجویز قیلنور.

بزم شو بیانمزه کوره، ابراهیم علیه السلام قصه‌سنده ذکر اولنمش او بش آیتڭ هیچ بری تأ- ویلات هجوملرینه هدف اولمایور. لکن اهل کلام کتب کلامیه‌ده „نبیلرڭ معصومیتلری“ مسئله‌سنده او آیتلری „هذا ربی علی زعمکم“ کبی تقدیرات ایله تأویل ایتمشلر.

بونڭ کبی تأویلات اهل کلامڭ مذهبلرینی حمایه ایتمك بابنده معقول کبی اولور ایسه‌ده، قران کریمڭ معجز بلاغتلرینی هدم ایتمکلری جهتیله اویله تأویللر هیچ بر صورتله جائز دگلدر. مذاهب کلامیه‌یی صاقلامق خیالیله التزام اولنمش تأویلات بنم استدلالمه ذره قدر ضرر ویره‌مز. اویله تأویللری قبول ایدر- سه‌م، بن البته گناهلی اولورم.

قران کریم دیمش: „ولو انهم اقاموا التوراة و الانجیل و ما انزل الیهم من ربهم لاکلوا من فوقهم و من تحت ارجلهم. منهم امة مقتصدة. وکثیر منهم ساء ما یعملون“ (المائدة - ٦٦)

یعنی: „توراتی انجیلی قرانی - اوامرلرینی ادا ایدوب، نصوص‌لرینی تأویل ایتمه‌مکله - اقامت ایتسه‌لر ایدی، یوقاریدن ارزاق معنویه‌یی، توبندن ارزاق حسیه‌یی برکتلی صورتده آلورلار ایدی. انسانلردن - اوامرڭ حدودنده نصوصڭ ظاهرنده واقف اولوب مقتصد اولانلری واردر. لکن اکثری حدودی تعدی، نصوصی‌ده تأویل ایدرلر.“ مآلا تر- جمه‌سی شودر.

شو آیتڭ ارشادینه کوره، بن قران کریم آیتلرندن هیچ برینی تأویل ایتمه‌مك طرفداری‌یم. قران کریمی اقامتڭ اڭ مهم معناسی‌ده تأویل ایتمه- مك‌در. قران کریمڭ اوامرینی ترك ایتمك - قران کریمی اقامت ایتمه‌مك اولور ایسه، نصوصلرینی ظاهرندن صرف ایتمك البته اقامت ایتمه‌مك اولور.

قران کریمی تأویل - ایکی نوع اولور. بری

اهل کلام تأویلیدرکه آیت کریمه اوزینڭ ظاهری معناسندن تماماً چیقار. ظاهری معناسی احتمال داٸره‌سنده قالماز. ایکنجی‌سی: اهل تصوف تأویلیدرکه قران کریمڭ ظاهری معناسی‌ده مراد اولور، اشاره‌سندن مستفاد اولان معنی‌ده اراده قیلنور. شو تأویل تأویللرڭ اڭ گوزلیدر. اویله تأویل ایله قران کریم ظاهرندن صرف اولنماز. بلکه قران کریم ظاهری معناسنه حمل اولنور، ظاهرڭ ارشادیله انسان اوزی ایکنجی بر معنایه مهتدی اولور.

شو فرقی بیان ایتمك ایچون بوراده اهل تصوفڭ بر تأویللرینی شاهد صورتیله نقل ایده‌یم:

اهل تصوفڭ بیوکلرندن بری اوزینڭ «گلشن راز» اسملی کتابنده دیه‌ش:

اگر مردی بیرون آی و نظر کن
هر آنچه پیشت آید زان گذر کن.
خلیل آسا برو حق را طلب کن
شبی را روز، وروزی را بشب کن.
ستاره ماهه وخورشید اکبر
بود حس و خیال و عقل انور.
بگردان از همه ای راهرو روی
همیشه لا احب الآفلین گوی.

ترجمه‌سی:

ار ایسه‌ڭ، چیق، نظر ایت، اوگڭه هر نه کاور ایسه، قناعت ایتمه، دها اوزاق کیت.

ابراهیم کبی یور، خدایی طلب ایت. تونی کون، کوندوزی‌ده تون ایت.

یولدوز، آی، بیوك قویاش—: حس، خیال، عقلدن عبارتدر.

ای طالب بونلارڭ همه‌سندن یوزڭی دوندر! حقیقته وصولڭه قدر، توقف ایتمه، کیت «ظاهری شیلره قناعت ایتمزم، حقیقتی آرارم» سوزینی هر وقت سویله.

الانعام سوره‌سنده ابراهیم علیه السلام قصه‌سنده مذکور آیتلری شویله تأویل - قرانی ظاهرندن صرف دگلدر. بلکه ظاهری معناسی اراده قیلنمق شرطیله ایکنجی معنایه اهتدا ایتمکدر. بویله تأویل مطلوب دگل ایسه‌ده، ممنوع‌ده دگلدر.

ظاهری معناسندن صرف ایتمه‌مك شرطیله، قران کریمی تأویل البته جائزدر. زیرا اویله تأویللر عقلڭ دها زیاده فهمیله اهتداسیله اولور. قران کریمڭ ظاهری مراد دگلدر دیمه‌سه‌لر ایدی، بز اهل کلامڭ تأویللرینی‌ده رد ایتمز ایدك، لغتڭ فصاحتیله نظمڭ بلاغتیله مستفاد اولان بر معنایی مراد دگلدر دیمك بزم شأنمز دگلدر. قرانڭ بلاغتی— یوقبار تقدیرات ایله اصلاحاتمزدن آیت کریمه‌لری البته مستغنی ایتمش‌در. «آیت تام دگل ایدی؛ تقدیر ایتدم‌ده تام اولدی» دیمك، بنم گمانمجه، غایت بیوك ادبسزلکدر.

«عقیده الهیه‌لرڭ حقیتی» دعواسنده بنم ٤نجی دلیلم سورة البقره‌ده ٦٢ نچی آیت کریمه‌در:

«ان الذین آمنوا والذین هادوا والنصاری والصابئین من آمن بالله والیوم الآخر وعمل صالحاً فلهم اجرهم عند ربهم ولا خوف علیهم ولاهم یحزنون»

ترجمه‌سی: من حیث المعنی

«مؤمنلر، یهودیلر، نصرانیلر، فرشته‌لره یا یولدوزلره عبادت ایدر صابیلر— دها عمومی بر عباره ایله تعبیر اولنور ایسه — الله رب العالمین حضرتلرینه هم‌ده جزا کوننه ایمان ایدوب، حیات حاضره‌ده یاخشی اشلری ادا ایدر همه انسانلر عاقبت سعادته نائل اولورلار.»

شو آیت کریمه‌ده نجاتڭ مداری تعیین اولنمشدر: خیراتی امر ایدر، شروردن منع ایدر، اللهڭ وجودینه ایمان، یاحشی یامان هر بر عملڭ جزاسی اولاچق بر کونه ایمان. شو ایکی ایمانڭ تأثیریله شروردن فساددن صاقلانوب، انسان خیراتی صالحاتی اداده سعی ایدر ایسه، اشته اویله انسان حیات استقبالیه‌سنده سعادت ابدیه‌یه نائل اولور.

ایمان‌ده رسمیت یوقدر. رسمیت کسب ایتمش ایمانڭ حیات انسانیه‌ده او قدر اهمیتی‌ده یوقدر. انسانی فساددن شردن ظلمدن منع ایدوب، خیر

اشلره سوق ایدن ایمان — اشته نظر شریعت‌ده معتبر ایمان شویله بر ایماندر. حیات انسانیه‌ده اهمیتی اثری وار ایمان — نظر شریعت‌ده معتبردر. لکن حیات‌ده اهمیتی یوق ایمانڭ نظر شریعت‌ده‌ده البته اهمیتی یوقدر.

شرع شریف ایمانی حیات‌ده ظاهر اولور اثریله وزن ایدر. ایمان — خیال‌ده مرتسم کلمات اسمیه‌دن عبارت دگل، بلکه عقل‌ده قلب‌ده رسوخ بولمش بر نوردرکه انسانی حیاتنده خیرات یولنه هدایت ایدوب هلاك یولندن خلاص ایدر.

بویله ایمان دنیاده ملتلرڭ برینه مخصوص دگلدر. کونلرڭ برنده انشاء الله شو سوزی دها زیاده مفید تفصیلاتیله بسط ایدرز.

«عقیده الهیه‌لرڭ حقیتی» دعواسنڭ بنم ٥ نچی دلیلم سورة الکهف‌ده نازل اولمش ذوالقرنین قصه‌سیدر.

شو دلیلمی انشاء الله ٦ نچی عدد «شورا» صحیفه‌لرنده بر قدر بسط ایدوب، انشاء الله بوندن صوڭ «تاریخ الادیان» مقاله‌لرینی «شورا» صحیفه لرنده نشر ایدرز.

مقاله‌لرمزی انشاء الله هر حال‌ده قران کریمڭ آیت کریمه‌لریله تأیید ایدرز.

قازان فورال ١٩ ده، ١٩١٠ سنه

موسی بیگییف.

میشارلر

٧

تقلید، تکاف و بایراملری.

میشارلرده اڭ بیوك رول قزانغان نرسه‌ده غبطه وتقلیددر. آرالرندن بری بر نرسه قیلسه واشلاسه باشقه‌لرینڭ اول نرسه‌نی اصلن واهمیتن، نتیجه وضررن هیچ اویلامقسزین قیلور ایچون بارلق مال وقوتلرن صرف قیلالر. بر برسندن قالوشماس ایچون آقتق چککه قدر طریشالر. بو، بیگراکده دینی بولغان نرسه‌لرده قوت آلمشدر. مثلا بر آولده اوچ مسجد بولسه باشقه آوللرده ممکن قدرلی اوچ یاصارغه حتی محله طولترا آلسالر آرتدررغه‌ده طریشالر. بر بای مسجد صالدرسه ایکنچیسیده آندن موندن جیوب محله طولتراده مسجد صالا. شونڭ ایچونده، روسیه‌نڭ کیراك قایوغنه طرفنده بولغان بر میشار آولینه قاراما، ٥—٦ یوز ایمانالی‌غنه بولسه‌ده ٣ دن کیم مسجدی بولماس. میشارلرنڭ، اڭ یارلیلرینڭ چیستای میشارلری اولوب، آنده‌ده هر آولده اوچه‌ر ودورته‌ر مسجد بولادر. بو حقده «تاتار بایوسه خاتون آلور، میشار بایوسه مسجد صالور» دیگان بر مقالده اوزلری آراسنده افتخار بلەن سویلانه‌در. مسجدلرینڭ اچینه کروب قارادقده، توگل بیش وقتده بلکه جمعه نمازلرنده‌ده یارطیسندن آرطغی بوش کورلدکندن بلونه‌درکه: بو حال باری دین‌گه بولغان محبت واخلاصلرین طشدن بلگورتور ایچونگنه بر برینه رقابت ایدیشو ایکان.

موندی تقلیدلر ایسه، عوامنده‌غنه بولمیچه بلکه ملالرنده بیله کوچ آلمشدر. مثلا بر میشار ملاسی تلی بله‌ن اصول جدیده‌نی ویاوروپا مدنیتن سوگه، فعلی بله‌ن، آنلرغه قارشی صوغش آچا شونار دانوق «حضرت بالاگز قایده اوقی؟» دیب صورالسه، بر اصول جدیده مکتبنده یاکه بر روس مکتبنده اوقودغن سویلی. معلوم بولاکه، اوزی آنی یاراتماسه‌ده، ایبداش ملاسینه ایاروب وآناردن قالوشماس ایچونگنه قیلغان بولادر. مونی، اوزیده اعتراف قیلا.

شول ملالروق حاضرنده بر برسندن قالوشماس ایچون بیك مکملوك بولماسه‌ده، طریشوب طرماشوب مسجدی یانینه بر اصول جدیده مکتبی طورغوزغان ومعلم‌ده کیتورگان بولالر. دیمك، بر آولده اوچ مسجد بولسه اوچ مکتب و اوچ معلمده بولا. مونه بولارنڭ همه‌سن، توزملی میشارلر، هیچ سقرانمی تربیه قیلالر. بر میشار ملاسی اصول جدیده مکتبی

آچقانده، شوکا آچینوب، موکا: «بعض بر آولده، جدیدچی بایلر چیتدن قایتوب، ملالرینه اصول جدیك مکتبی آچوب بیردیلرده، اول ملالرنك اصول جدیده مکتبلری بولغاچ بزده صالمی بولمادق. مونه شولای ایتوب هر محلەنی شول باصدی. ئلده یتمەسه یاراتماساکده اوز معلمکنی مجلس صایون ماقتاب یورورگه طوغری کیله. چونکه باشقەلر ماقتیلار» دیه زارلانا. بولای بولغانك، میشارلرنك تقلید وغبطەلرندن یخشیغنه امیدلرده ایتارگه اورون بار.

بو تقلیدچیلك، آنسزده تکلفلی وجومرد قوللی بولغان عوام خلقن، بیگرا کده زور اسرافلرغه چومدرادر. مثلا، اورتاچاغنه معیشتلی بولغان بر میشارنك بایرام تکلفلرین صاناب قاریق. اول بیچاره، ایگونن جیوب بترگاچ، استراحت آلدی بایرامن زور چغشلر بلەن اوتکاروب اوزاقده اوتمی، رمضان، آغز آچدرو ورمضان بایرامن اوتکارو مصرفلرینه طوتونا. اوزی یارلی بولساده بایلردن قالوشمی؛ بولارنی اوتکاروب بیارو اونتولغانچه، قربان بایرامینك ایسی سیزله باشلی. مونا کورگز شوشی افندینك قربان بایرامنك‌ـ‌گنه طوتقان چغشلرینی! عرفه کون (موکا میشارلر «اویره کونی» دیلر.) ملالرغه قیماقلار پشروب ایلته. شول کوندوك حضرتده یورت صایون قرآن اوقوب یوری، آنارغه آز بولغانده ۲۰‌ـ‌۳۰ تین صدقه بیره. عیدده، ملا، مؤذن، خلفه، مخدوم، حاجی وصوری قورطلارغه آز بولغانده ۵ ـ ٦ صوم صدقه اولاشه. دورت بیش صوملق صارق چالا. ممکن قدرلی بایلاردن قالوشمی، ۲۰ ـ ۳۰ صوملار آقچه طوتوب، آنك، مجلسن اوزدرا، آنده هم ۲‌ـ‌۳ صوم قربان صدقەسی اولاشه. بر ایکی کون اوتکاچ «قربان ختمی» اسمنك طاغنده بر مجلس یاصی. شول کوینچه، اورتاچەغنه بر میشارنك قربان بایرامیگنه ده، فلان آغایلارغه اياره اياره، ۷۰‌ـ‌۸۰ صومدن آشا.

قربان بایرامی آرتندن عاشورا کیلوب جیته. حاصل: دینی بایراملر برسی آرتندن برسی قوا طورا. میشارلر، بولارنك هر برسن زور زور مصرفلر بلەن قارشی آلالر و اوزاتالر. هر برن، اوزلرنچه، طنطنەلی وتکلفلی روشده ایکیشار واوچار کون یاصیلر. هر برنده ملالر، یورت صایون قرآن اوقوب یوریلر. الیگراك، قزل یمورقه بیراملرندەده قرآن اوقوب، یمورقەلر پشرتوب یورگانلر. حاضر بو یوق. مونی چواشلر وعجملر حاضرندەده یاصیلر. موکا چواشلر «موکگون» عجملر «نوروز بایرامی» دیلر. عجملرنك، بو بایرامنی «حضرت حسین‌نك یزید بلەن صوغشقان کونی» دیه اوراملارده آت اوستونك کوگارچن اویناتوب وپچاق، تیمرلر بلەن اوز اوزلرن قیناب اوزلرنچه، حضرت حسین‌گه اوخشاب یوردكلری کبی، چواشلرنکده «موکلی کون» اسمن بیرگان بو بایراملرنده، صحراده یمورقالر آلوب، آتلر چابدروب یورولری «حضرت حسین‌گه اوخشاو» عادتندن قالغان بولسه هم عجب توگلدر.

موندن ۲۵‌ـ‌۳۰ سنه‌لرگنه اوّل، میشارلرنك بایراملرندە الك سویکلی عادتلریده آیو بیوتوب یورو بولغان. نیندی بر اجتهاد سایەسندە در آنی بتورگانلر. اول بتکاچ میشارلرگه کوکلسز بولدقندن عقلسز راق کشیلرنی، آیو یاصاب، چلبرلاب، بیوتوب یورگانلر. میشار قارچقلری، مونی آغز صولارن قورتوب سویلیلر وصاغنالار. فقط شونسی شایان تحسیندر که: آلارده بایرام کونلرن اچوب ایسروب، اورام بویلارنده بوغاز کیروب آقروب قچقروب یورو عمومیتله، بتونلای دیەرلك، یوقدر. قزان تاتارلری، دینی بایراملرنك ایکی عیددن باشقەسن طوتەی وحتی ایسکەده آلمی «سیمك»، «قوش قاپقا» اسملرنده بولغان اچکی بیرەملرن „چمتقی" بلەن قارشی آلوب „آچتقی" بلەن اوزاتوب دین وادبکه صیماغان جیون قباحت وفاحش اشلر بلەن پچراندقلاری حالده، میشارلر، آندی بایراملرنك اسملرنك بلمی و ایشتمی، دینی بایراملرنیگنه طوتوب، ممکن قدرلی اچکی وفاحش اشلر بلەن بویالماسقه، یخشی اشلر بلەن اوتکاررگه وبایرەمنی احترامغه طریشالر. بر برینه محبتلرن آرتدررغه، طوغان ودوستلرنك خاطرن طابارغه بایرامنی

واسطه ایته‌لر. تیك باری، فقیرلری چیکدن طش اسرافلردن طیولوب، بایلاری قربان مجلسلرینه توککه‌ن یوز صوملرن، بیگرا کده، علم و معارف یولینه، یتیم و فقیرلرنی تربیه اشینه طوتوب، مجلسلرن عادیره‌ك اوتکارسه‌لر طاغنده یخشیراق بولور ایدی.

میشار خلقی، عمومیتله چیتده یوردیکارندن تورلی خلقنی کوره و آرالاشه؛ شونك ایچونده یاوروپا عادتلرینه تقلید ایتولریده آز توگلدر. مثلا اصلده میشارلرنك ایولری اوردق (سه‌کی) لی بولوب، آش آشاغانن شرق اصولنچه، ایده‌نده و سه‌کیده تزله‌نوب یا که بوکلانوب اوطرو عادت بولسه‌ده حاضرنده هر ایوده یاوروپا اصولنچه اوستال و اورندقلار قوللانیلادر. ایو اسبابلری و مجلس ادبلریده وشولایوق کیوملریده کوبسنچه یاوروپاچه بولونا. مثلا بر میشار آولینه باروب کرساڭ بیش بیللی کازاکی، تزدن چالبار، قونچن طارافاندن آشاطقان چیتوکایلرنی بیك آز کوررگه ممکن بولور. هر قایوسی دیه‌رلك پینژاق وطوژورقه، بروقه واشچیبلیت، اوزن وتار بورك، قاطرما یاقا بله‌ن یوریلر. موڭا، ملالردن باشقه قارتلری حتی هیچ اعتراض قیلمی، ویاشره‌ك ملالرین شوشی کیوملر بله‌ن سربست یوری آلالار. شولایوق بولارده ساچ، صاقال و میوق کبی جون بحثلریده بیك آز بولوب „النادر کالمعدوم“ قاعده‌سی تحتنه کرتارگه یارارلقدر.

فقط، میشارلر، مونی اهمیتن کیرا کلگن وآڭلاغاندن یاخود آچیق فکرلی و اوزن معارفلی صاناغاندن، کیوملرنك دینگه هیچ قاتناشی یوقلیغن بلگاندن توگل بلکه‌ده بر برسندن کوروب و ایاروبکنه اشلیلر. شوشندی یاوروپاچه طورمشلی وکیوملی میشارلر آراسندوق ایسکی فکرلی وحضرتلر دعاسینه باش ایوب ابجد و ایجك نڭ خاصیتلرینه ایمان کیترو چیلرده بیك کوبدر. اگر شولاردنوق: «آغای بو کیوملرنی نیك کیه سڭ؟» دیب صورالسه، «قارت حضرتلر، دین‌گه صیمی، دیلرده دیوین نیشلامك کرك کشی کیگانگه کیامز ایندی شونده» دیه جواب آلاچاغڭنی کوتده طور.

قسقه‌سی: میشارلرنڭ، بویله تقلیدچیلکلری آرقاسنده، حاضرگی عادت وطورمشلرنن غایت درجه‌ده بوتالچیلقدر. شولایوق طبیعت وفکرلریده، تورلی اورنده تورلیچه بولوب، بر برینه تمام خلاف وآیورمالیدر. شونڭ ایچونده، آلارده، یاوروپاچه بولغان بر نیچه عادتلرنی کوروب «میشارلر یاڭالاشقانلار ایکان» دیه یاخود ایسکی عادتلرنی کوروبده «بولارغه ئلده ترقی ایسی کرمگان ایکان» دیه حکم قیلوب بولمیدر. آلارنڭ، اصل حاللرن بلور ایچونده، کوبراك قارتراقلاری تیره‌سنده ایله‌نو وآلارنی سویلاتو تیوشدر. اما، آلارنڭ، سویلاولرینه کوره، میشارلرده، الڭ کوب بولغانی چواشلر عادتیدر هم حاضرنده‌ده ایسکی عادتلر خاتونلرنده یخشوق بار بولوب تمام چواشلرنقی کبیدر. بولارنی کیله‌چك بولمده یازاچقمن.

ظریف البشیری

ملتنی اصلاح چاراسن آرزو!

هر ملت اوز حالینی اصلاح ایتمك یولنده جمعیتلر، اسیزدلر قوروب جراحت اورنلارینی دوالمك حقنده غیرت کوسترمکده‌در. غزته‌لرده دائما یازلوب تورغان ایسرکالك، که قارشی اسیزدلر، البته ملت اصلاحی ایچون قیلنغان غیرتلرنڭ بریدر. برلی یارملی مجتهدنڭ یا اجتهادنده خطاسی و یاخود باشقه بر سببلی میدان آلوبده یقین حاصل ایده‌میه‌چك بعض مسئله خصوصنده (بنم فهملاومچه بو مسئله‌نڭ صوابه قریبی بویله اولمق تیوشلی) یوللو فکر ایله اوز فهمنی میدانه قویان براو ظهور ایته قالسه، اصل مسئله‌نی آڭلار آڭلاماز «و اذا بطشتم بطشتم جبارین» مفادنچه جمیع قوتلرین بله‌کلرینه جمع ایدوب دفعة قیام، شفقت و مرحمتسز صورتده کیك دنیانی الگی بیچاره نڭ باشینه تار ایلاب قیامتلر قوبارغان علماء کراملرمزنڭ، ضرری آلتی یاشدن آلتمش یاشار همه‌یه

معلوم؛ شرع شریف و انسانیت نقطهٔ نظرندن ده چاره‌سن ازلیك کوبدن فرض عین بولغان مسکراتقه قارشی حالا میدانه بر تدبیر قویمدقلری بیوك تأسف قیلنه‌چق حاللردندر.

مسلمانلر آراسنده بو درجه میدان آلمش و انتشارنده دوام ایتمش مسکراتقه قارشو حاضردن بر علاج قورلماسه ملتمز چروب بر باد اولماسنه کیم انکار ایده بلور؟ حقیقةً لزوملی بو وظیفه‌مزدن اغماض ایدوب مالا یعنی خصوصلرده دنیالر کوچرو مسلکنده دوام ایله‌ساك: «اذا کان الغراب دلیل قوم. فمرجعه الی بیت الجیاف» شعرینڭ حکمتلی مصداقی بز روسیه ملالری اولمی کیم دیب حکم ایدلور؟

بو مسکراتقه عادتله‌نو بلاء مبرمی بزلرده طویلر واسطه‌سی ایله منتشر اولمقده‌در. بزلر، عهد حضرت آدمدن باشلاب جنت ایچینه کردکدن صکره‌ده عبادت بوینچه دوام ایده‌چك نکاح نعمتنی ایکنچی عبارت ایله اینکانده نکاح عبادتنی، شهرلرده اولسون صالا و قریه‌لرده اولسون، آقلاشو وقولاق سوینچسی بیرو برله باشلانه، آقلاشو واقع اولو برله ایکی طرفنڭ قدالری طوی حاضرلگی کوره‌لر، اکثر اورنلرده برنچی قیام مسکراتقه فکر یورتو بوله کوب بیرلر ایسرتکچ نڭ بعض سببی اولان بال ماده‌سی مهر مشاوره و مقاوله‌لرینه درج قیلنوب سویلاشوله‌در. صوکره بو لذیذ شربت کندی دائره‌سینه صغیه‌رق ایکنچی و اوچنچی درجه و آندن اعلایه تعدی ایده‌رك شامپانیه کوچه‌لرینه قدر باروب چقا. بو شربتلر عقد نکاح مجلسینه قدر غیر رسمی صورتده استعمال ایدلوب رسمی مجلس صوکنده بوده رسمیگه ایلانوب «طویده توقماق سیکرر» قاعده‌سینه کوره دوام ایده. بو صوك مجلسلرده حیا ـ میا، آداب، ناموس، انصاف کبی بهالی خصوصلر اعتباره برده آلنمی. صالح، طالح، یخشی، یمان، آقصقال، قره صقال، آتا، بالا، آغا. انی هیچ براودن تارتنو وهیچ کیمسه‌گه عیب قیبق یوق (استغفر الله یا کلدم مگر بو رذالتنی تحمل ایده‌میوب آز ماز تارتنغان بوله قالسه مجلسنڭ ایڭ منفور معیوبی اول کیمسه اوله). چونکه بزنڭ طویده توقماق سیکرر دیگان قوتلی سو-یانچمز بار، بزده حریت کمالنده بو حریته تعرضغه هیچ کمنڭ حدی حقی یوق!..

اوشبو کیفیتچه بزلر طوی صلتاوی برله صاف و معصوم بالالرمزنی معصوم و اوباتلی یاشلارنڭ پرده‌لرن یرتوب حیالرن قاچروب الکئول زهرلرینه زورلاب عادتلاندره‌مزلر. بونڭ اوزه‌رینه‌ده ـ الله ـ الله! قولمز برله اشدن چغارغان، اوزمز سببچی اولوب اوباتلرینی قاچرغان بالالرمزدن ینه اوزمزه و ملتمزه خدمت و فائده آرزو ایده‌مز. آداب و اخلاقسز اولادلرندن شکایت قیله‌مزلر. نه قدر عبث بر امید! و نه قدر حقسز بر شکایت!..

علمامزنڭ ایڭ بیوك حسرت وایڭ شدتلی هجوم برله بالاتفاق هجوم ایدوب بو منشأ جمیع سیئاتڭ اساسنی تار مار ایلامك قوتی قوللرنده اولمغله برابر کوبدن فرض عین ایکان حالا حسرت قیلغان ایشدلمیور. دیمك لزومسز اورنلرده دنیا کوچروب قیامتلر قوبار-مق، لازم وجدی خصوصلرده التفاتسز قالمق بلیه‌سی بزلره تمام حاکم اولمش ده همیشه غفلتدن کوز آچمایه بزه مجال ویرمیور!

بو علتنڭ چاره‌سن ازلاوگه شروع زمانی اوزمامشدر و اوزمایه‌چقدر. سکوت واغماض ایله‌ده فرض قرضلر موینمزدن ساقط اولمیه‌چقدر. بویله ملی وبیوك اشلره کرشو وهر طرفقه سوزلری نافذ ومعامله‌لری بتون اُلگیگه کوچرگچ اوله‌چق قزان، اورنبورغ، استرخان، اوفا، طرویسکی، سیمی و غیرلر کبی بیوك مرکزلردن مأمول و تیبوش ایدی. لکن حالا بو خصوصده بر حرکت و بر سس ایشدلمیور.

یاقن‌غنه وقتلرده منزلمز چه اعیانلرمزدن معدود توقماقلی تجار علی حاجی اوزبیکوف برله پشپاکلی اسحاق حاجی داولیبایفنڭ طویلری اولدی. موقعمزه کوره بو طوی حقیقةً بیوك صانالسه شایسته ایدی. اوشبو طوی مناسبتی برله ملت فائده‌سی ملاحظه‌یه آلندیغی کبی علماء، اعیان، اشراف، تجار، عمال،

کاسب جملەسینڭ اتفاق وصواب کوروی برله بوطویدن اعتبارا بولەچق طویلرنڭ همەسندە مسکرات استعمال قیلمازسزلق‌غه بر کلمه ایله عهد ووعدەلر قیلندی همده ولیمه کمال سکونت برله آداب دائرەسندە اوزدرلوب وعدەلر اورنینه کتورلدی. بولەچق طویلرمزدەده هر مؤمن مسلمان قرداشلرمزدن، یاش ومعصوم بالالرن خراب وبرباد ایتەچك زهرلره وادبسزلکلره عادتلندرو بلاسندن محافظه ایله برابر الله ذوالجلال حضرتلرینه ویرمش اولدیغمز وعدەلره وفا ایدەچكلرن کمال شوق وذوق برله امید و انتظار ایدەمز. «عسی ربنا ان یبدلنا خیرا منهاً».

محمد ذاکر عبدالوهابوف.

تلمز اونتلماسون!

(عینا)

آغاراق محررلرمزنڭ اوندەمەی طورولرینه قارامای، بز سماق جیکل ـ جیلتەك یازوچیلر قسقا قسقا مقالەلر یازوب، تل و املا مسئلەلری طوغرسندە قزو قزو بحث ایتشەلر. املا توزەتو، تل برلەشتروگه دعوت ایتەلر. اولکەن محررلرمزنکدە چنلاب کرشمەولری اوچون اوپکه ایتەلر.

بو بابدە نه چاقلی سویلەنسه و یازلسه ده قولغه طوتوب بر مثال کوزگه کورسەتلدیکی یوقدر. مثلا: املانی توزەتو کرك ـ دیەلر. املامزنڭ قای برنده کملك بار، قای سوز قاندأی قاعدەگه خلاف یازلا، قای صیغەلر عوامنڭ بوزوب آیتوینه قاراب خطا یازلا و غیر شوندای خاصلانوب هیچ بر نرسه کورسەتلدیکی یوقدر. قور سوز: توزەتو کرك. تلمزنی ادبی‌لەشترو کرك ـ بوده کوب سوزنڭ بری در. لکن، ادبی‌لەشترونڭ معناسی نه؟ اوزمزده بار سوزلر اورنینه چیت تلدن یات لغتلر تولترومی؟ ئلله جمله و ترکیبلرمزنی بلاغت قاعدەلرینه موافق ترتیب قلومی؟ سوزلرنی اورنلی استعمال قلومی؟ اونی اشلەی طورغان اورنلر قایسی؟ غزته ادارەلری می؟ ئلله مکتب مدرسەلرمی و غیر شوندای مهم مسئلەلر کورسەتلمەیدر. یالغز، ادبی و ادبیات سوزلری تکرار ایتلەدر.

تل برلەشترو ـ توحید لسان ـ بوده آز سویلەنمەدی. لکن، نەدن عبارت؟ ترکی اروغلرنڭ بارینه اورتاق یاکی بر تل یاصامق می؟ ئلله شول بار تللرن بر یره اویشتروب جملەسی آڭلارلق بر قاعدەگه صالومی؟ ئلله لغتی یوق، سوزی تەمسز ترکیبی رکیك اولان قازان شیوەسنمی اون بیش میلیون تورك بالالرینڭ کوچلاب آوزینه تولترو؟ ئلله استانبولده بوغاز اچینڭ آلتی کاتبی سویلەشکەن طرز افادەنی‌می اون بیش میلیونلق بر ملتکه قابترو؟ و غیر شوندای سوزلرنی برەوده سویلەب توشندردیکی یوقدر. یالغز تکرار ایتەلر: تلمزنی برلەشترو کرك.

محترم «شورا» بیتلرنده اورن بیرلسه، بز شو سؤاللرڭ جملەسینه جواب یازمق اومتنده یورمز. بو دفعه:

املا توزەتوچی کملر؟ تلنی ادبیلەشتره طورغان اورن قایسی؟ تل برلەشترو نچك؟ سؤاللرینه دائر بر نیچه سوز یازمق بولدق.

روسچه مطالعه اهللرینه معلومدرکه، درست یازو مسئلەسی بر نیچه عصرلر روسلرنکده باشن قایناتمشدر. اون آلتنچی عصرده نیقون راهب دن باشلاب، اون توغزنچی عصرنڭ آیاغینه قدر روسلر املالرن توزی آلمادیلر. ایڭ صوڭنده آقادیمیه ناوق‌نڭ قراری ایله یا. ق. غروت آتلی بر آقادیمیکنی چغاروب، شو کشی بوتون شیوەلرنی تیکشروب بر کتاب یازدی. شو کتابده یازلغان سوزلر وقاعدەلرگه زاقوننی فورما بیروب، شونی قبول ایتدیلر. شوندن صوڭ همه قاعده کتابلری شو غروتنڭ توزگەن کتابینه موافق ایتلور بولدی. شونڭ ایله روسلرنڭ املالری زاقوننی بر فورمانی آلوب قالدی. حاضر شو چاقلی دقت ایتلەدرکه، (е, ѣ) شکللرینڭ تاوشلری بر اولدیغی حالده، برن دیگەری اورنینه یازو بویوك

عیبلردن صانالادر. بو، نه آرقاسنده بولدی؟

قاچان آقادیمیه تشکیل ایتلوب، تل علمی (Филологія) درسلری اوقوتلا باشلاندی، هر تورلی تل عالملری (Филологъ) لر یتشترلدی، شولرنڭ خدمتی ایله املالریده توزه‌لدی، تللریده شماردی، لغتلریده کوبه‌یدی.

دیمك استرم که، بز ئلده املا توزه‌تو قایغسندن بورن، اونڭ اوچون غزته اداره‌لرن تکلیف ایتودن بورن شول توزه‌توچیلرنی یتشدرو قایغسنده بولنورغه کرك، مکتب و مدرسه‌لرمزنڭ پروغراماملرینه تل درسلری کرمه‌وگه یلارغه کرك ایدی. بز حاضر شرح عبدالله ایله شرح ملا جامی‌دن‌غنه اوقوب بلدیکمز تل درسلری‌نڭ باری ایل غزته وژورناللر صحیفه‌لرنده املا قاعده‌لری تاراتوب، کیله‌چکده‌گی تل عالملری قناعتلنورلك اش اشلدك دیب اویلارغه اصلا یارامایدر. چونکه، تورك تلی قارا دیکزدن یاپون دیکزینه، بوز دیکزندن عمان دیکزینه چاقلی جایلغان خلقنڭ تلیدرکه، اونی تیکشروب اسرار و مزایاسن میدانه قویوب برله‌شتروگه چاقلی بك کوب زمان باردر. شونڭ اوچون املا مسئله‌سی یاغینه کوب کوز توشرمه‌ی، تللی کشیلر، قلملی یاشلر چقارو یاغن کوب سویله‌رگه تیوشدر؛ املانی توزه‌توچی شولر بولاچقدر.

نه اوچون ایدیکی معلوم توگل، همه خلقلر، همه مدرسلر، همه شاگردلر مدرسه‌لرگه تل درسلری کرتونی اونتمشلردر. بوتون مدرسه‌لر توتودن، بارلق اوقودن مقصد برنچی درجه‌ده تل درسلری، ایکنچی درجه ده ملی و وطن تاریخی درسلری بولورغه تیوش ایدی. لکن، مع‌التأسف بو اش بوتونله‌ی اونتلمشدر. بونڭ کرکلیگن اثبات اوچون ئلله نینده‌ی برهانلر تورغزوغه کشی اویالادر. فقط شونی أیتوب بولادر:

تلسز کشی ایله تللی آراسنده آیرما بارمی؟
آتا آناکنی تانوب، اولرنڭ تورمشن بلو کرکمی؟
بار بولسه، کرك بولسه - تل درسلرن اوقو ایله، ملی تاریخ بلوده‌ده شول قدر اهمیت باردر. کوب آتاقلری چقماغان مدرسه‌لرنی قویا توروب، بوتون آفاقه مشهور اولان عالیه، حسینیه، محمدیه، بوبی مدرسه‌لرینڭ درس پروغرامالرن کوزدن کیچره‌چك بولسه‌گز کورورسز: تورکی نامنه شوکتابلر بار - عالیه‌ده قاعده کتابی (ح. اختیفی‌نقی)، محمدیه‌ده صرف ترکی (احمد جان خلفه‌نکی)، بوبی‌ده قواعد ترکیه - (فیضی‌نکی)، حسینیه‌ده بلمم نرسه. بوکتابلر اشکه یارافسز اولدقلری ایله برابر، قاعده‌لری بری دیکه‌رینکینه خلاف، املالری خطاء، ترکیبلری غلطدر.

بو پروغرامالرنی بوکتابلرنی اولکه‌ن یازوچیلرمز کورگه‌ن بولسه‌لر کرك. نه اوچون مونی تنقید ایتمه‌یلر؟ غزته و ژورناللرینڭ هر نومرنده شول تل درسلری توغرسنده مدرسلره و شاگردلره نه اوچون تنبیه‌لر یازوب زارلامایلر؟

— سن سوراما، من بلمه‌یمن، اولر آیتماسونلر. من اوزمنی قرمسقا و اولرنی سلیمان سایارق، بر نیچه مدرس ومعلم‌لردن، مدرسه ایشنه قول تغوب یوروچی آغالردن توبه‌نچیلك ایله سورادم — نه اوچون تورکی تل وتورکی ادبیاتی درسلری اوقوتمایسز؟ - دیب. اولر سوز برله‌شترگه‌ن کبی - اوز تلن کشی اوقوماسه ده بله. ادبیات طبیعی. تلمز قاعده‌گه قویلماغان نچك اوقوتایق، تلمزنی اوقوتوچی یوق وامثالی اوفتانچ وکولنچ سوزلر ایله جواب بیردیلر.

بولردن سوراسی ایدی: قازانلی تورکیچه‌سنده کیمیه فننه نیچه کتاب یازلغان، فیزیقا وطبقاتده نیچه رساله باسترلغان؟ حالبوکه، بو فنلردن اعتنا ایتلوب درسلر بیرله، اوقوتوچیده تابلغان، ألله نینده‌ی آلتلریده آلنغان؛ یاراراق کتابی بولماسه یاخود تابلماسه صنف تاقتاسینه بولسه‌ده یازدرلوب اوقوتلادر.

شرح عبدالله‌نڭ اعلالن اوقی اوقی بش یل باشلرن واتوبده، بوکون بر آولغه ملا، یاخود بر باشقرد آولینه ابتدائی صنفلر اوقوتورغه معلم بولورغه حاضرله‌نگان یوزلرچه یکتلرنڭ باشن تحلیلات کیمیه - ویه، مطالعات فلسفیه، اللزومیات ومقامات حریری

کبی بو کون بزه قطعا لزومی یوق درسلره بایلاب‌ن، اوز تلمزنی، اوز ادبیاتمزنی، اوز تاریخمزنی اونتوب تاشلاومز ایس کیتمه‌سلك قباحتلکلردن توگل‌در.

بزم فنمزه، فلسفه‌مزه، ادبیات عربیه‌مزه تیگه‌ن دیه آچولانماگز. مین آلرغه تیمه‌یمن، کرك دیه‌من، تاغی‌الله‌نینده‌ی فنون، فلسفیات و ادبیات کرك دیه‌من. لکن بارندن بورن، بارندن آلده اوز تلمزنڭ صیغه وترکیب‌لرن درست یازا بل‌ه‌یك، اوچ سوزنی برجمله قلوب ربط قلا بل‌ه‌یك دیه‌من.

میشه‌رلر فین قومندن اولوب چواشلر ایله بر توغان، قیرغز- قازاقلر عرب قومندن اولوب حضرت انس بالالریدر، آدم علیه‌السلام باشقرد اولدیغندن باشقردلر عصبه‌در، قازان آرتی مسلمانلری خالص مسلمان اُلوب، تاتارلردر کبی خلاف حقیقت وصرف خرافات اولان اعتقادلر جمله‌مزه محکم صورتده اورنلاشمش‌در. یا، بو کبی خرافی اعتقادلرنی چغاروب، یرینه حقیقت اورنلاشترا تورغان یرلر قایسی‌در؟ شبهه‌سز مدرسه‌لر مزدر؛ خصوصا عمومنڭ نظرن وکوب اومتن باغندرغان مذکور آتاقلی مدرسه‌لرمز بولورغه تیوشدر. حالبوکه، اولرده بو کبی اشلرنڭ اورنندن شمال جیللری ایسه‌در.

درست، قای بر مدرسه‌لرده حسن عطا قاضی‌نڭ «تورك اروغلری» و «مختصر قوم تورکی» آتلی کتابلری اوقوتلادر. لکن اولر ایله گنه مقصود بولدی، شونڭ ایله‌گنه ملی تاریخ بلندی دیب اویلارغه و تنچ یوقلارغه ممکن توگلدر.

تلمز اشله‌نمه‌گه‌ن، قاعده‌گه قویلماغان، تاریخمز یازلماغان، مظبوط توگل‌در — دیوچیلره مین شونی آیتامن:

یوغاریده دیدیکم کبی، اخلاصگز توشسه بر نرسه‌نی بولدراسز، یاخود بولدررغه طرشاسز. شونڭ کبی، تلمزده وتاریخمزده‌ده اخلاصگز بولسه بر جونن تابارغه طرشور ایدگز. هیچ بولماغانده استانبول‌نڭ بوغاز اچی کتابلرندن استفاده ایته بلور ایدگز. بزم کوره آلدیغمزه کوره، حاضر استانبولده یکرمی‌له‌ب صرف تورکی، وشول چاقلی نحو، ۵—۱۰ لاب بلاغت تورکیه کتابلری بك مکمل صورتده توزلمشلری باردر. اولرنگده، عربچه وفارسچه اولان سوزلرن چغاروب تاشلاسه‌ق اشتقاقات، وتصریفات مبتدی وخبر کبی قواعد صرفیه ونحویه جمله‌سی بزمکی کبی‌در. آیرماسی فقط استانبول باسماسی بولماغنده‌غنه‌در. شوندای ممکن اولان اشنی اشله‌مه‌و البته اخلاصسزلقدن، اوزمزنکن آیاق آستینه سالوب تابتاغانلقدن بولادر.

سوز اوڭغاینده شونیده آیتوب کیته‌یك: ۱۹۰۳ نچی یللردن بیرو شاکردلرنڭ حرکاتی دوام ایته‌در. اوزلری تله‌مه‌دیکلری بر درسنی پروغرامه‌ادن چغاروب، تله‌دیکلرینی کرته بلدیلر؛ اوز تله‌دیکلرینه موافق پروغرامالر توزدیلر؛ یاراغان معلم‌نی قالدروب یاراماغانن چغاردیلر. شول قدر سوزلر، آراسنده بر شاکردنڭ آوزندن ایشتلمه‌دی، بر شاکردنڭ قلمندن کورنمه‌دی — بزه اوز تلمزنی اوقوتگز، اوز تاریخمزی بلدرگزده بر برمزنی تانوشدرگز دیگه‌ن سوزلر کورنمه‌دی. بوندای سؤ معامله‌نڭ بولوی شاکردلرنڭ آڭسزلغندن‌می؟ یا ایسه التفاتسزلغندن‌می؟ بو آراسینه حکم یورگزوب بولمایدر. اماشاکردلرنڭ زمانه علملرن، تورمشقه فائده‌لی بلم‌لرنی سوراولرینه قاراغانده، زمانه علملرینه برنچی آچقچ، تورمش اوچون بویوك قورال اولان شی تل‌درسلری وتاریخ ملی ایدیکن بلمه‌ولری کچکنه عیب توگلدر.

ایندی بو یلغی اوقومیزگیلی (موسمی) اوتدی. امتحانلر باشلانور وقت یتدی، نیچه مڭلر ایله بالالر ویکتلر درست یازودن، تل، ادبیات وتاریخ ملیدن محروم چغالر (تأسف!!).

امتحانلر اوتوب تارالماس بورن معلم وشاکردلر آڭلاشوب، آلداغی اوقو میزگلنده نه صورتده تل وادبیات ملیه، تاریخ ملی درسلرن کرته‌چکلرن سویله‌شوب، پروغرامالرنڭ چورناوالرن حاضرله‌ب کیتسه‌لر فائده‌دن خالی بولماس ایدی.

«تورك اوغلو»

قزاقلرده آورو هم «باقسیلر»

قزاق آقساقاللری بوزماندن آورونڭ کوبلگندن عجبلنوب اوزلرینڭ چن بدوی وقتلرنده آرالرنده آورونڭ بیك آز بولدیغن سویلیلر. آنلر حاضرده تورلی آورونڭ قازاق آراسینه تارالوینه ئلله نیندی غیرطبیعی سببلر سویلەسەلرده مونڭ طبیعی سببلرین بیك بیلگلیدر. اوّل زمانده قزاقلر یلنڭ همه کونلرن کییز اویلر ایله کوچوب یوروب صاف هوادن دائما فائدەلنمقده اولدقلرندن آنلرده بولغان بلچراقلق ونظافتسزلکنڭ یامان تأثیرندن صاقلانا آلغانلر؛ حاضرده ایسه قزاقلر کوز یتو ایله کییز اویلرن تاشلاب بالچقدن اویوب یاصاغان کچکنه وتبەنکگنه اویگه کروب بتون قشنی شونده اوتکارەلر؛ آنلر بالچقدن اوی صالغانده طبیعی حفظ صحت قاعدەلرن ایسکه آلمی تبەنەك، قارانغی، میچندن هر وقت توتون قایته تورغان ایتوب یاصیلر. شول کیلشسز ایتوب یاصاغان اویلرنده آنلر اوزلریگنه طورمیلر. یڭی طوغان وقاتی آورغان بیك کوب مالّلرین اوزلری ایله برگه یاشیلر. مونڭ اوستینه دهشتلی درجەده بولغان نظافتسزلك اوستەلەده نیچه تورلی آورولرنڭ باشلانوینه سبب بولادر.

مینم ایکی سنەدن بیرلی بولغان تجربەمه بناءً قزاقلرده هیچ بر عائله بتون قشنی الڭ آزی بر ایکی آورو تربیه ایتمی اوتکاره آلمیدر؛ یوتال، تیف، قچو، بیزگاك، طاماق ششو، قوطر، تش صزلاوی، کوز آورووی و اوزکسز طماو کبی آورولر آنلرده دائماً کلیتلی صورتده بولوب طوره طورغان قوناقلردر. بونلردن باشقه قوری صزلەو (ریۋمانیزم)، چاخوتکه، نچکه آورو (شانکر) لرده آنلر آراسنده بیك ترقی اینمکده اولان آورولردن صانالادر. مونڭ اوستینه بعض یللرده چچك، قزلچه، قزامق کبی آفتلر کیلوب آزغنه وقت ایچنده معصوم بالالرنی یوزلاب، یوزلاب قروب کیتەلر. مونه اوشبو اوتکارمکده اولدیغمز قشدەده بتون قاپال اویازنده قزاچه تارالوب بر اوی آندن سلامت قالمادی دیسەمده مبالغه اولماز. موندن اولگان بالالرنڭ صانیده کوندن کون آرتمقده ایدیکی آڭلاشیلەدر.

قزاقلر تورلی یرلرده تارقاو، قالادن یراق اورنلرده بولدقلرندن دوقتور وفیلدشیرگه مراجعت ایته آلمیلر. بناءً علیه آنلر آراسینه تارالمقده اولان آفتلرگه قارشی طوررغه حاضرگەچه بر تدبیرده قیلنغانی یوق. شولای بولسه قزاقلر نیندیگنه آورو بولسەده آنی بتونلای اللهغه تابشروب قاراب یاتمیلر. بلکه اوز آرالرنده باقسی (کورەزه) وتامرچی دیه معروف ایمچیلردن ایملەنەلر. قازاقلر بو باقسیلرنی روحانی قوتلرنی (جنلرنی) خدمت ایتدرەلر دیه اعتقاد ایتەلر. قازاقلرنڭ سلامت وقتنده باقسیلردن هیچ فائده یوقلغن سویلاب کولوب یوروچیلرده آوروب جانلری قسلغانده باشقەچه تدبیر ممکن اولمادیغندن باقسیغه مراجعت ایتوگه مجبور بولادر.

الحاصل باقسیلر قازاق خلقینڭ هر طبقەلری طرفندن مراجعت ایدلدکلرندن آنلر آرەسنده یخشوق احترام کوروب زور رول اویناب کوك قاشقه قوی لرنی بیك کوبلاب جینیلار. آورو کوبرەك کرگان فقیررەك عائلەلرنی بارلی یوقلی ۵ ـ ٦ قویلرندن آیرغان واقعەلری بیك کوب بولوب طوره.

باقسیلرنڭ اشلی تورغان ایملری: برمال صویوب شونڭ یڭی اوپکەسی ایله آورونی صوقغلاو (اچقلاو)، قان آلو، تامر داروی اچرودن عبارتدر. بو ایملرنی آنلر یوقاریده أیتلگان آورولرنڭ هر برسینه اشایلر. موندن باشقه آنلر جنلنوب آورغان (قوتورغان) کشیلرنی اوزلرنده معروف روشچه اویناب قاغلوچی جننی شلتەلب، وعظلاب ضررن و یلن کیری آلدره دیبوب سویلیلر. باقسیلرنڭ اویونلری و جنلرنی خدمت ایتدرولری حقنده نیچه تورلی عجایب واقعه ایشتسەمده کوررگه واوز

کوزی ایله کورگان اشانچلی کشی‌دن ایشتوگه موفق بولا آلمادم. باقسیلرنڭ تامر قانی آلولریده شایان تعجبدر، آنلر بر کشیدن بر هفته دورته‌ر، بیشه‌ر مرتبه قان آلوب هر آلغانده آورونڭ حالی بتکانچه اوزلرنچه بوزوق صانالغان قزل قان بتوب آلسو چغا باشلاغانچه آغزوب یارتیشار لگان قان توگه لر. شونسی بیك عجب‌که، شول قدر قان آغزدروب بتون کوچندن آیرلغان بیچاره نیچه آیلر قوروب طبیعی توسینه کره آلمی یوروب آخرنه جانی چقماسه شونڭ ترك قالوون باقسی سببندن دیب اعتقاد ایته لر!.. کچن سنه بزنڭ آولغه یاقن بر آولغه ٣٠٠ چاقرم یردن بر مشهور باقسی کیلوب بر هفته یاتدی. بر هفته ایچنده اون‌دن آرتق کشیدن ئلله نیچه‌شر مرتبه قان آلوب چیلاك چیلاك قان آغزوب کیتدی. مونی مین کوزم ایله کوردم. مع التأسف قان آلدروچیلردن فائده‌لنوچی کوره آلمادم. فقط قازاقلر همان شول باقسینی آوز صولاری قوروب ماقتیلر وصاغنه‌لر!...

قازاقلرده ایسکیدن یازو صزو بولمغانلقدن آنلرده بتی (تمار) شفا آیاتلر ایله ایملانو بوکون‌گه‌چه کوب بولماسه‌ده صوڭغی یللرده بولارده بیك آلغه کیته باشلاغان. مونی چغاروچی وترقی ایتدروچیلر قازاقلرغه آرالاشوچی تاتار ملالری اولوب، قزاقلرنڭ اوزلرندن بونلر ایله سودا ایتوچی همان یوقدر.

قازاق آراسنده بو صوڭ کونلرده باقسی وشفا آیاتچیلر ضررینه سوزلر سویلنه باشلاسه‌ده همان اثری بیك آز کشیلرده‌گنه کورنه‌در. شونیده ایتوب کیتیم ئلی: قازاقلر قش وقتنده نی قدر تورلی آورولر ایله مبتلا اولسه‌لرده، یازغه قدر جانلری تنده بولغانلری یاشل اوله‌ن اوستینه باصو برله تریله باشلیلر. جایلاوگه بارغاچ کوبسی بتونلای تازاروب اورنی برلان قمزغه قزوب توبه‌لشوب یوریلر.

ف. ج. آقصو قوپال.

استانبولده مدرسه‌لر اصلاحی

استانبولده مدرسه درسلرن اصلاح ایتار ایچون باب مشیخت طرفندن مخصوص بر کامیسیه توزولوب، بر نیچه آیلر اوغراشقاندن صوڭ بر پروغرام و لایحه توزوگان وبو پروغرام حکومت طرفندن قبول ایتلگان همده اوقاف نظارتی مشهور زور مدرسه‌لردن اون‌بر دانه‌سینڭ درسخانه و بنالرینی تعمیر ایله تدریس اسبابلرینی حاضرلتکاچ، الڭ باشلاب «سلطان فاتح» جوارنده «تابخانه» اسملی بر مدرسه‌نڭ اوشبو یڭی پروغرام ایله رسم کشادی اجرا قیلنغان.

بو رسم کشاد بیك زیاده طنطنه‌لی اولوب، صدر اعظم، شیخ‌الاسلام، اعیان رئیسی، حربیه، عدلیه، مالیه، معارف، بحریه مینیسترلری مجلس مبعوثان اعضالری و سائر بر چوق بیوك مأمورلر و معتبر ذاتلر حاضر بولونغانلر. بیك روحلی نطقلر سویله‌نوب، مسلمان مدرسه‌لرینڭ اوللرده برر دارالفنون اولدقلری، صکره انقراض‌غه یول طوتوب، شول سببلی عالم اسلامنڭ کوندن کون کیروگه کیتولری، بو مدرسه‌لرنی کینه اولگی حاللرینه قایتاروب برر مرکز معارف و منبع علوم ایتونڭ تیوشلگی بیك مؤثر صورتده تصویر ایتلگان. باب مشیخت‌نڭ الڭ بیوك مأمورلرندن همه دینی مدرسه‌لرنڭ رئیسی اولان درس وکیلی اوزینڭ نطقنی اوشبو سوزلر ایله تمام ایتکان:

«تدریسات میانندن حکمیات قالدیریله‌رق یواش یواش فنون مثبته فضای اسلامیتدن تباعد ایلمش، آفتاب معارف آرتق شرقی براقه‌رق دها شعشعه‌لی بر صورتده غربدن طلوعه باشلامشدر. غرب ترقی ایده ایده بو کونگی حاله واصل اولمش، مملکتمز ایسه کیده کیده بر محشر جهل ونادانی حالنده قالمشدر. حقیقتی بیاندن اجتناب ایتمیه‌لم، فکرمزی سربست سویلیه‌لم، یکدیکرمزی آلداتمیه‌لم. آجی آجی

حقیقتلری عمومك انظار انتباهنه مکشوف بر صورتده عرض ایلیه‌لم که خطامزی آڭلایه بیله‌لم. چونکه خطایی آڭلامق حقیقته طوغری ایلك آدیمی آتمق دیمکدر. اوت! بز شدتلی بر انحطاطك اسیری‌یز. موجودیت ملیه‌مز دهشتلی زنجیرلرله باغلانمشدر. بو کون بیلورزکه بو زنجیرلری قیرمق بو انحطاطه کوسکسلرمزله مقاومت ایدرك بر مملکتی فیضا فیضه سوق ایتمك اوزرمزه متحتم بر وظیفهٔ دینیه‌در. ای حضار کرام! سطوت وسعادت اسلامیه‌مز و ملیه‌مزکه تأیید وتأییدینه دیناً مجبورز. موقوف علیهی اولان اسبابنه تشبث ایتمك دخی اوزرمزه فرض عیندر. دین بو اوامر بنی الڭ یوکسك سسله عصرلردن بری منسوبیننه تفهیم ایدیور. دین فریاد ایدیورکه: سطوت وسعادت مکارم اخلاق اوزرینه مستنددر. بنم قوانینم، مکارم اخلاقڭزڭ اتمامی وسجایا واحوال روحیه‌لریڭزڭ حقیقة انسانلغه لایق بر شکله ارجاعی اوزرینه مؤسسدر. کلڭز، هپڭز بو نقطه‌ده برلشڭز وظیفهٔ دینیه‌ڭزی ایفا ایدیڭز. دین (الدین هو العقل ولا دین لمن لا عقل له) کلام علویت نثاریله عقل انسانی‌یه الڭ بیوك بر پایه ویریور و بزی کمالات عقلیه‌مزڭ تزییدینه وادرا کاتمزڭ الڭ یوکسك موقعلره اصعادینه سوق ایدیور. بز ایسه عقلڭ وسائط تکملنه مراجعت شرفندن کندیمزی محروم براقیورز.

دین امر ایدیورکه: اجر ومثوبات معنویه‌نڭ اونده طقوز بنی امر تجارتده آرایڭز. بز ایسه کندی تجارتمزی هر برده بشقه اللره تسلیم ایتمشز. سطوتڭ دیکر جهتدن استناد ایتدیکی ثروتدن بتون بتون تجرد ایتمکده بولنیورز. اوت! بو دین جلیل محمدی‌که ادیان سائره کبی یالڭز اعتقادات وعباداته منحصر اولمیوب بتون حادثات اجتماعیه‌مزی هرعصرده حکمی جاری هر زمانك احتیاجنه کافی قوانین متینه ایله تحت تأمینه آلنمشدر. کرك عبادات واعتقاداتڭ وکرك اجتماعیاتڭ متوقف بولندیغی بتون علوم مدونه‌یی ساحهٔ تصرفمزه کچرمکه آمردر. دینمزڭ نتیجهٔ لازمه‌سی اولان بو حقیقت بوکون دوشونلمیور وتعقیب ایدلمیور.

فقط مبدأ اسلامیته یقین اولان عصرلره، روح اسلامیتك امراض اجتماعیه‌دن عاری بولندیغی زمانلره عطف نظر ایده‌جك اولورسه‌ق بو حقیقتڭ بو کونکی جهان مدنیتی حیرتلره دوچار ایدن تجلیلرینی کورمامك قابل اوله‌میور. ابتدای اسلامده‌کی علوم وفنونه اولان رغبتلر مؤسسات علمیه وخیریه تشکیلنده‌کی سعی وغیرتلر رواق الحکمه‌لر، بیت الحکمه‌لر، دار العرفانلر، ملیونلرجه کتابلر وکتبخانه‌لر تأسیسی انسانلغك دگل یالڭز دینمزڭ علومه قارشی ویردیکی تشویقك نتایجیدر. بونلری عرضدن مقصدم آثار اسلافمزله افتخار ایتمك دگل نصل بر خلف اولدیغمزی آڭلاتمقدر.

مدارس اسلامیه‌مزڭ اصول تدریسنی اصلاح ایله برابر فنون حاضره‌یه عائد درسلری علاوه ایدییورز. قویاً امید ایلیورزکه آز زمان ظرفنده تلافیٔ مافات ایدرك معارف اسلامیه‌مزی زمانله متناسب بر حال مکملیته افراغ ایده‌جکز. فقط بو امیدمزڭ حصوله کلمسی، شو تشبثمزڭ ساحهٔ تکمله ایصالی پك بیوك معاونتلره غیرتلره متوقفدر. بز هر درلو غیرت وفدا کارلقلره اماده‌یز. حکومتمزڭ معاونتندن امینز، جناب حقدن ایسه امیدمز بر کمالدر.

مدرسه‌لرده اون ایکی سنه‌ده اکمال ایدلمك اوزره ترتیب اولنان علوم وفنونڭ جدولی بودر:

۱ نجی سنه ــ صباح درسلری: امثله، بنا، مقصود. اوکله درسلری: تعلیم قرآن ونجوید، صرف عثمانی، مختصر حساب، خط واملا. ایکندی درسلری: تعلیم المتعلم.

۲ نجی سنه ــ صباح درسلری: عوامل، اظهار، قواعد اعراب. اوکله درسلری: تعلیم قرآن وتجوید، حساب، املا، فارسی. ایکندی درسلری: فقه، مراقی الفلاح.

۳ نجی سنه ــ صباح درسلری: کافیه، شرح جامی، مغنی اللبیب، علاوه، شافیه. اوکله درسلری: حساب، مبادیٔ هندسه، جغرافیا، انشا، ایکندی

درسلری: فقه، ملتقی.

٤ نچی سنه ــ صباح درسلری: جامی، مغنی اللبیب، وضع، ایساغوجی، شافیه. اوکله درسلری: هندسه، جغرافیا، تاریخ اسلام، انشا. ایکندی درسلری: فقه، ملتقی.

٥ نچی سنه ــ صباح درسلری: فناری، فرائض، عروض وقوافی، الفیه. اوکله درسلری: جغرافیای عمومی، جبر، اصول ترجمه ومکالمه. ایکندی درسلری: مختصر معانی.

٦ نچی سنه ــ صباح درسلری: شمسیه مع القطب، معلقات، قصیدهٔ برئه، بانت سعاد. اوکله درسلری: حکمت جدیده، جبر، بلاغت عثمانیه، اصول ترجمه. ایکندی درسلری: مختصر معانی.

٧ نچی سنه ــ صباح درسلری: قطب، شرح عقائد، آداب مناظره، مقامات حریری. اوکله درسلری: موالید، قوزموغرافیا، حکمت، کیمیا. ایکندی درسلری: اصول شرح المنار وشرح الوجیز.

٨ نچی سنه ــ صباح درسلری: مشارق، شرح عقائد، اصول حدیث، مقامات حریری، اوکله درسلری: موالید، قوزموغرافیا، اصول صك. ایکندی درسلری: اصول شرح المنار وشرح الوجیز.

٩ نچی سنه ــ صباح درسلری: مشارق، حکمت سعدیه، اصول حدیث، حماسه. اوکله درسلری: سیر، تاریخ اسلام. ایکندی درسلری: تفسیر قاضی.

١٠ نچی سنه ــ صباح درسلری: جلال، تحفهٔ اثنا عشریه، حماسه. اوکله درسلری: اظهار الحق، مختصر فصل. ایکندی درسلری: تفسیر قاضی.

١١ نچی سنه ــ صباح درسلری: تفسیر قاضی، صحیح بخاری ویا مسلم. اوکله درسلری: اظهار الحق، مختصر فصل. ایکندی درسلری: هدایة الفقه.

١٢ نچی سنه ــ صباح درسلری: تفسیر قاضی، صحیح بخاری ویا مسلم. اوکله درسلری: ملل نحل. ایکندی درسلری: هدایة الفقه.

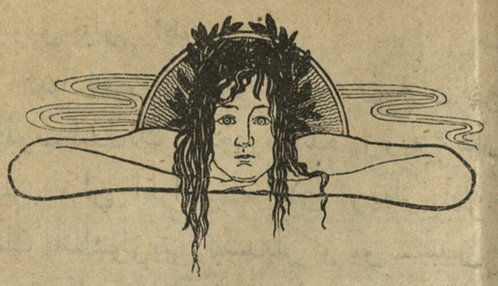

سیون بیکه

قزانده اولان اسلام خانلری ایچنده فاجعه‌لری ایله مشهور اولان سیون بیکه حقنده، قزان معلملرندن عین الدین افندی احمروف اوشبو مارت ٤ نچی کون کیچ ساعت ٨ ده شرق قلوبنده جماعت حضورنده خطبه سویلادی. مضمونی ایسه اوشبودر:

نوغای خلقی آراسنده شهرتلی و کوچلی اولان یوسف میرزا قزی سیون بیکه ١٥٣٤ نچی ییل جان علی خان ایله نکاحلانوب «قزان» شهرینه کلدی. یامسز، اخلاقسز، غیرتسز و اشسز بر آدم اولدیغندن سیون بیکه‌ده قزان خلقی‌ده جان علی خاننی یاراتماس دیلر. بر ییل صوکنده جان علی وفات اولوب آنك اورنینه صفا گرای تخت‌گه چیقدی و سیون بیکه‌نی خاتونلقغه آلدی. سیون بیکه‌نك الك پارلاق عمری اوشبو صفا گرای ایله طورمش وقتیدر. صفا گرای جان علی نك تمام خلافنچه گوزل و اخلاقلی، غیرتلی ایدی. صفا گری‌ده سیون بیکه‌گه پك محبت قویغان ایدی.

صفا گری خان وفات اولدیغنده، سیون بیکه، ایکی یاشنده اوله‌رق تخت‌گه اوطورمش اوغلی اوتامیش گری‌نی تربیه ایتمك و قزان پادشاهلغینك اشلرینی قارامق ایله شغللندی.

١٥٥٠ نچی ییلده مسقوانك ٦٠٬٠٠٠ عسکری طرفندن قزان شهری محاصره ایدلدیکنده الك قاتیغ هجوملرگه، قارشو طوروب، چیتلردن بر یاردم اولمادیغی حالده مسقوالرنی کیرو قایتوب کیتارگه مجبور ایتمك شرفی همه‌سی سیون بیکه‌گه عائد ایدی. زیرا اوشبو وقتده سیون بیکه، عسکر و کریپوستلرنی اوزی قاراب یورر، خلقلرنی و صوغشچیلرنی ترغیب

وتشـویق قیلور ایدی .

١٥٥١ نچیییل مسقوالیلر ینه‌دن قزان اوستنه کلوب ایدل نڭ ایکنچی طرفنده „زویه“ شهرینی صالدیلر، قزان اطرافنـده اولان قریه‌لر ایله قزان شهرینڭ قاتناشولرینی کیسدیلر و بو سـببدن قزان خلقینی پك راحتسز قیلدیلر و قزان شهری ایچنده خلقلر نڭ تورلی تورلی فرقه‌لرگه بولنولرینه سـبب اولوب نهایت اوزلرینه مطلوب روشده شرطلر ایله صلح ایدوب سیون بیکه‌نی اوغلی اوتامیش گری خان ایله برابر مسقواغه اسیر قیلوب آلوب کتدیلر . اوشبو کونلرده سیون بیکه قزان ایچنده اولان میرزالر طرفندن ده کوب جفالر کورمش ایدی .

سیون بیکه اسیر آلنوب مسـقواغه یبارلدیکی وقت سوکلی ایری صفا گری خان قبری اوستنده آغلاب و قایغروب ایتکان سوزلری پك تأثیرلی وقزغانچدر . کویمه‌گه کرگان صوڭ اوزینی اوزاتورغه کیلوچی خلقلرغه قاراب باشنی ایبوب آقتق سوزلرینی سویلا-گانلگی و برنچه شعرلر ایتکانلگی روایت قیلنه‌در . قزان خلقی هم پك یغـلاب اوزلرینڭ سـوکلی خان خاتوننی قزغانولرندن یرگه یاتوب قالمشلر در .

مسقواغه واردیغنده ایوان غروزنی، قزان مملـکتنی آلشوب ویروچی شاه علی خان غه بولاك قیلوب سیون بیکه‌نی ویرمشدر . سیون بیکه‌نڭ قاسم خانی اولان اوشبو اوچونچی ایری ایله اولان عمری بختسزلـکدن عبارت اولمشدر . شاه علی چرکین، محبتسز ویامسز بر آدم ایدی .

سیون بیکه «قاسم» شهرنده ١٥٥٦-١٥٥٧ نچی ییللرده وفات اولدیغی ظن قیلنه‌در . چونکه روس تاریخلرنده اوشبو وقتلردن صوڭ بونڭ اسمی کورلمیدر . قبری معلوم دگل .

سـیون بیکه‌نڭ گوزل صفتلری، خلق تلنده، شاعر و ادیبلر آراسنده کوب ذکر ایدلمشدر .

م . خ . ب . ر .
« قزان »

قرغزلرنڭ تاریخنه عائد

«روسیا» غزته‌سنده بره‌و اوشبو سوز باشـی ایله بر بند یازوب أیته :

«پریسلینچیسکی اوپراۋلینیه» نڭ نشـریاتی ایچنده، معروف استاتیستیق پ. پ. رومیانتسف نڭ «قرغزلرنڭ بوکونگی وبورونغی حاللری» (١) اسملی اثری میدانغه چیقدی . بو کتابنڭ مؤلفی قرغز خلقینڭ تاریخینی اوچ دورگه بوله . برنچی دور ١٤٣٦ نچی یل بله‌ن ١٧٣٠ نچی یل آراسـینی اچینه آلا . قرغزلر حقنده الڭ ایسکی سوزلر، قطای وایران وقعه یازوچیلری طرفندن سویلنگان . موندن صوڭ آنلر حقنده اونبرنچی عصرده فردوسـی، هم اوننچی عصرده قنسطنطین پروفیرودنی یاد ایته . اون ایکنچی عصرنڭ آزاغنده یاکه اون اوچونچینڭ باشنده قرغزلر چنگیز خاننڭ قول آستینه توشکانلر، آلتون اوردا مملـکتینه قوشلغانلرده، آنڭ مظفریتلی سفرلرینه یغما وغارتلرینه هم باشقه‌لرینه اورتاقلاشقانلار . آلتون اوردا مملـکتینڭ بولینوب، قزان، قریم وباشـقه خانلقلر نیگزلنگاندن صوڭ، تورك-اوزبك، ماغول فین قبیله‌لری وایرانلیلر نڭ قاطناشـویندن میدانغه چقغان قرغز خلقینڭ اوز آلدینه یاشاولری باشلانادر .

١٤٣٦ یچی یلدن باشلاب، قرغزلر حقنده ئوز-لکسز تاریخی معلومات کورونه‌در . آنلر حقنده روس و یاوروپا محررلرندن تورلی کشیلر سوز سویلیلر . مثلا : گیر برشتیین، انگلیز دژینکینسون، دانیلا گوبین، سیمون مالتسف وباشقه‌لر .

اوشبو برنچی دورده قرغزلرنڭ صانی آرتقان، اورتا آزیا ولایتلرنده اوستونلك کسب ایتکانلر واوزلرینڭ کورشیلری بولغان نوغای وقالمقلر ایله ئوز-لکسز کوره‌شوب ویغما ایتشوب طورغانلر . ١٥٧٠ نچی یلدن اعتبارا قرغزلر، اوز خانلری «حق نظر»

(1) Киргизскій народъ въ его прошломъ и настоящемъ (изд. 1909 г.).

تحت اداره‌سنده یاکارغان و قوتله‌نگانلر. بو خان قرغزنی اوچ اوردا (یوز) گه؛ الوغ، اورتا وکچی یوزلرگه آیرغان. شول وقتلرده قرغزلر بله‌ن روس سوداگیرلری آراسنده مناسبت باشلانغان. بوجمله‌دن آصتراغانفلرغه ١٥٧٤ نچی یلده قرغز ـ قایساقلر ایله پوشلینه‌سز سودا ایته‌رگه غراموتا (خط همایون) بیرلگان، روسیه ایله قرغزلر آراسنده‌غی علاقه ١٥٥٢ نچی یلده قزان، ١٥٥٧ نچی یلده استرخان دولتلری آلنغاندن صوڭ هم ١٥٨١ ده «یرماق» طرفندن سیبیریا فتح ایتلگاچ بیگره‌ك ده آرتقان. شول زمانلردن باشلاب، روسیه قرغز بیرلری چیگینه‌واسطه‌سز اولاراق، طقشنا باشلادی، شول کونلرده، قرغزلر هر وقت روسیه حدودینه هجوم ایتوب طورالر، روسیه ده اوزینڭ حدودینی، اول تیره‌لرگه روس قازاقلری اورناشدروب، نغتلغان شهرلر وکریپستلر صالوب صاقلارغه طریشا ایدی.

حدودده‌گی روس قازاقلری، قرغزلرنڭ هجوملرینه قارشی اوزلری‌ده اوشبو صوڭغیلرنڭ بیرلرینه هجوم ایتوب طورالر ایدی.

بر طرفدن روسلر، ایکنچی یاقدن اوز کورشیلری وحشی باشقردلر، قالمقلر، جونغارلر وباشقه‌لرینڭ یغمالری ایله طغزلانغان قرغزلر، کورشیلرنده‌گی الڭ کوچلی بر دولتنڭ حمایه‌سی آستینه کررگه مجبور بولدیلر. موندی کوچلی دولت روسیه ایدی. اوشبو وقتدن اعتبارا قرغزلر، روس پادشاهلرینه، روسیه‌گه بوی صونارغه تله‌ولرینی و صداقتلرینی بلدروب ئوزلکسز ایلچیلر یباره باشلاغانلر. ١٥٩٥ نچی یلده شافقول خان، فیودر ایانوۋیچ پادشاهغه شوندی ایلچی هیئتی یبارگان. لکن بو ایلچی هیئتی سببلی بره‌ر تورلی حقیقی نتیجه چقماغان. ١٧١٧ نچی یلده قرغزلر روسیه‌گه عرض صداقت و اوزلرینی جونغارلردن صاقلاغانی ایچون تشکر ایتوب بر ایلچی هیئتی یبارگانلر.

فقط قرغزلرنڭ ١٧٣٠ نچی یلده ایمپیراطریچه آننا ایبانوۋناغه یبارگانلری ایلچی هیئتینڭ گنه قطعی نتیجه‌سی کورلگان. اوشبو یل، قرغزلرنڭ سیاسی استقلا- لیتلرینی یوغالتولری وروسیه قول آستینه کرولرینڭ باشی صانالورغه یاویدر.

روسیه تبعه‌لگینه کرگانگه قدر، قرغزلر آراسنده ایسکی آقساقاللر نظامی حکم سوره ایدی. بتون خلق اوچ اوردا (یوز) گه (الوغ، اورتا وکچی یوزلرگه) بولنگان ایدی. هر اوردا، اروغلرغه؛ الوغ اوردا ٤ اروغغه، اورتاسی ٤ که، کچیسی ١٣ اروغغه آیرلغان ایدی. هر اروغ قبیله‌لرگه بولنگان، الوغ اورداده ١٨؛ اورتا اورداده ٣٧؛ کچی اورداده ٢٥ قبیله بار ایدی. قبیله‌لرنڭ اوزلری بولملرگه آیریلا ایدی.

اوشبو بولینولرنڭ همه‌سی قبیله واروغ نیگزینه بنا قیلنغاندرکه، بونار، صنف وفلاص بولینولرینه، بتونلای باشقه‌درلر. موندی قبیله بولینولرینه اهمیت بیروگه سبب، قرغزلر آراسنده اوز قبیله‌گدن اویله نورگه یاراماوچیلقدر. شولوق قبیله نیگزی، قرغزلرنڭ اجتماعی واقتصادی حاللرینه یعنی، اوطلاوق، یغما وغارت، بایرام، مراسم وباشقه اشلرینه‌ده تأثیر اجرا ایته‌شدر. موندی اشلرنڭ هر قایوسی قبیله‌ـ ده‌شلر ایله برگه اشله‌نه ایدی.

قبیاله‌لرنڭ اداره باشنده آقساقاللر طورا ایدی. بونلردن باشقه اداره اشینه قاطشوچیلر، بی (ناروودنی صودیا) لر، وباطر (ممتاز محارب) لر بولا ایدی.

موندن باشقه قرغزلر آراسنده بر تورلی صنف آیرماسی بار ایدی. قرغزلر، آق سویاك، قاره سو- یاك که آیریلالر ایدی. خانلر وآنڭ نسللری و خواجه (پیغمبر نسلندن صانالغان) لر آق سویاك صانالوب، عادی قرغزلر، نسب یاغندن بر تورلی امتیاز ایه‌سی بولماغان توره‌لر قاره سویاك صانالالر ایدی. لکن بر نوع آریستوقراطیه (زاده‌گان) صا- نالغان خانلرنڭ تأثیرلری بیك چیکله‌نگان اولوب، قاره سویاك توره‌لر یعنی آقساقاللر، بی وباطرلرنڭ تأثیرلری بیك الوغ بولا ایدی. خانلر، اوشبو قبیله باشلقلری طرفندن، زور قرغز جیوننده صایلانالر

ایدی. زور وکچکنه اشلرنڭ همه‌سی «خلق جیونی» طرفندن حل قیلینا ایدی. «خلق جیون» ندن باشقه، هر یلده بر مرتبه خانلر، آقساقاللر، بیلر و باطرلر جیونی بولا ایـدی. بو یللق جیونلرده، خـانلرنڭ طاوشلرینه آیرم بر امتیاز بولمی ایدی. شـونڭ ایچون قرغزلرده‌غی صنف بولنوی اول قـدر اهمیتی حائز توگل ایدی. خلاصا قرغزلرنڭ برنچی استقلالیت دورلری (١٤٣٦ دن ١٧٣٠ غه حدلی) نڭ آیرم آچق بر بیلـگیسی، آنلر آراسنده باشـقه کوچبه خلقلرده بولغان شیکللی، بورونغی آقساقاللر نظامینڭ حکمفرما اولدیغی کوروله در.

اویغور

تربیه و تعلیم

پیداغوغیا (*)

دینی عمللر

دین عمللری اوزرنده سـوز ایکی قسم در: برنچی قرآن شریف اوقومق ایکنچی اسـلامنڭ بیش مبناسی و آنلرنڭ متعلقاتیدر.

قرآن کریمنی اوقومق، عبادتلرمز جمله‌سندن اولوب هر تورلی عبادتمزده وعادی مجلسلرمزده اوقو-لدیغی ایچون شاگردلرگه مکتبلرده بولغان زمانلرنده اقل بر مرتبه درستلاب اوقوتوب چغارمق و بعض سوره لرین حفظ ایتدرمك تیوشلیدر. حفظ اولنه‌چق سوره‌لر بونلردر: عم یتساءلون جزئی - تبارك - فتح - یس - کهف - یوسف سوره‌لری و بعض آیتلر، معلم افندی قرآنده بولغان سوره‌لرنڭ صانین و آنده قورقتوچی قزقدروچی آیتلرنڭ وقصه‌لرنڭ، فقه وادب هم معامله-ده‌گی مسئله‌لرنڭ بولوین و آنڭ اوّل «مکه»ده صوڭره «مدینه»ده آیت آیت آز آزلابقنه ایندرلوین و آنڭ رسول الله (صلی الله علیه وسلم) کیترگان معجزه‌لرنڭ ایڭ الوغی بولوین اول وقت عربده شعر و خطابت اشی چیکسز آلده بولا طوروب آنڭ کبینی کیترودن عربلرنڭ عاجز بولوین و اول قرآن شریف بزنڭ قو-لمزده اوشبو ایکی قاطرغا آراسنده‌غی کاغدلرگه یازلغان سوزلر ایکانین و اول قرآن شریفنڭ رسول الله وقتنده بر مرتبه جییلوب صوڭره ابو بکر وعمر وعثمان زمانلرنده تمام شول قولمزده‌غی روشچه ایکنچی و اوچونچی مرتبه جیولغانین و حضرت عثماننڭ نیچه قرآنلرنی قولمزده‌غی روشچه یازدروب اطرافقه تاراتقانین و آنڭ اوّلده خط کوفی برلن نقطه‌سز، شکلسز یازلوب صوڭره نقطه وشکللرنی کملر چیغارغانین شاگردلرنڭ اوقوغان زور-راقلرینه بالجمله بیان ایتار.

دخی قرآننڭ لفظلرینه ومعنـالرینه بر تورلی بلشلك حاصل بولسون ایچون بعض قسقه سـوره‌لر وآیت الـکرسی کبی بعض آیتلرنڭ تفسیرینی، ومشهوررك مفسرلرنڭ ترجمۀ حاللری و قرآن برلن حدیث وحدیث قدسی آراسنده‌غی آیرمالرنی وشول اوقغاینده حدیثلرنی کتابلرغه جیغان ذاتلرنڭ بخاری و مسلم کبی مشهور-لرین و آنلرنڭ ترجمۀ حـاللرین و بونڭ کبی هر مسلمانغه ادبچه بلووی واجب بولغان نرسه‌نی، شاگرد-لرنڭ ایسلیرا کلرینه سویله‌مك تیوشلیدر.

اما اسـلامنڭ بیش قاعده‌سی که شهادتین، نماز، روزه، زکات، حج در، بونلرنڭ معنالرینه توشنوب تمام قناعتلنوب کیرکسنوب اشلامگانده لفظلرین بیکله‌ب میمون کبی قیلنوغنه یتماز.

شهادتین ایسه معلم افندی بونڭ افظین درست ایتوب اوقور، شـاگردلر حرکت و سکونلرنده خطا ایتمه‌ینچه‌گنه تقلید ایتارلر. صوڭره بونلرنڭ معنالرین شولقدر گوزل و کیڭ آچارکه تمام قانلرینه وایتلرینه قاطشسون سڭسون.. صوڭره بونلرنی اعتقاد ایتدررگه طرشور، اُعتقاد ایتمه‌گانده ایماننڭ درست بولماوینه تنبیه ایدر. الله‌دن غیرگه عبادتنڭ باطللغین بیانده، بونده پوت وصورت کبی نرسه‌لرگه عبادت ایتوچیلرنڭ

(*) باشی ٤ نچی عدده.

بارلغین سویلامك هم مناسبدر. اما نمازغه کیلسه‌ك معلم افندی سوره‌لر دعالر تکبیر وتسبیحلر کبی اذکار صلاتنی اوّل تماما حفظ ایتدرر. صوڭره معنالرین اصلا اونوتلمازلق درجه‌گه‌چه کیڭ و آچق ایتوب شرح بیان ایتار. صوڭره بارینڭ کوز آلدنه برندن نماز حرکتلرین قیلدرر، هر بر حرکتنی قیلغانده اسمین آچق ایتوب لغتچه بولغان معناسین تمام آڭلاتور.

طهارت و غسل عمللرین هم شولای اوگره‌تور، یعنی فرض و واجب بولغان حرکتلرینڭ صورتین قیلدرر، وهر قایوسینڭ اسملرین اوستلرنده أیتور صوڭره معنالرین آچق سویلار.

قایچان بونلرنڭ همه‌سین آنق بلگانلکلرین بلسه، نمازنڭ رکعتلرین - طهارتنڭ فرضلرین صوراشوب تزه‌رگه قوشار. ایندی بونلر بو عمللرنی اشلاب اوگرنگانگه هیچ بر مشقتسز آڭلاب حفظدن جواب بیره‌چکلردر. بعض معلملر قیلغانچه اوّل حفظ ایتدروب صوڭره تطبیق ایتدرو یا ایتدرمه‌و طریقنچه قیلنماز.

شاگردلرنڭ ایسلیرکلرینه بو عبادتلرنی قیلوده ایکی تورلی بیك الوغ فائده‌نڭ بارلغین سویلاو یخشیدر. برنچی الله تعالی نڭ رضاسی‌که اولیاء الله‌نڭ حتی (اوزلری طویماسه‌لرده) دینسزلرنڭ بیله ایڭ الوغ مطلبلریدر. (۱). ایکنچی تن نڭ توزك وکوڭللی (نشاطلی) بولویدر، که جمیع آورولردن یراق طورو حالیدر. چونککه نماز عبادتگه باغلی بر تورلی ریاضتدر. طهارت ایسه، ادب وشرع شریف ایسته‌گان طش پاکلیگیدر. بو ایکی تورلی عبادتنڭ صحت بدنگه تأثیری بولغانغه، عابد و صالح لرنی مهابت و وقار برلن جسم وعقلدن ایڭ گوزل فائده‌لنوچیلر کوره‌مز. بو سوز خطادن یراق بولسه کیرك؛ چونکه جمیع خیر، الله بیورغاننی قیلوده - طیغانندن طیلوده‌در.

جنازه و عید نمازلرین هم معلم افندی گوزل بیان ایتوب شولایوق بلدرمك کیرك؛ چونکه یاشلر بونلرنی بلمی چقسه‌لر، قیلوغه طوری کیلگانده هیچ نرسه بلمه‌ینچه تقلید لازم بولغانغه اوزلرنده نادانلق طابوب نفسلرین کمستوگه و احساس بالذات لرینڭ بتوینه سبب بولادر.

اما زکات، مالدن بیلگولنگان بر مقدارد‌رکه، شرع اعتبار ایتکان شرطلر برلن بایلردن آلنوب فقیرلرگه بیرلور. زکات رسول الله (صلی الله علیه وسلم)غه واهل بیتینه و نسلینه حرامدر. زکاتده فقیرلرگه کیڭلك - بایلارغه طنچلق اوزره مال آرتدرو کبی حسابسز فائده‌لر بولغانغه آدمیلر آراسنده اوزکسز الفت و محبتلرگه سبب بولادر.

اما روزه ایسه، معلم افندی رمضان شریفده روزه نیچوك بولغاننی یخشی آڭلاتور. دخی بو آیده‌غی تراویح وغیر جیولشلرنڭ روئیین وفائده‌لرین بلدرر. دخی روزه‌نڭ فائده‌لرین بلدرر، که اول کشینی چیتنلککه عادتلندروب روحنڭ بدنگه خواجه‌لغینه سبب بولور، و آچلق برلن طوقلقنڭ معنالرین طانیتوب فقیر و مسکینلرگه مرحمتلی بولورغه سبب بولور.

اما حج عملی ایسه، بونی اوگره‌توده ایڭ کورکام یول، حاجیلرنڭ قزاندن (مثلا) مکه‌گه کیتو و باروب یتو وتیوشلی اشلرنی آنده قیلو روشلرین سویلامکدر. مثلا بر حاج «قزان» دن «مکه»گه باروب قایتمق ایچون نی قدر آقچه کیرك اول آقچه‌نی نیگه طوتارغه کیرك و قایدن قایغه‌چه و نیچك پویزدده بارغه صوڭره قایدن قایغه‌چه پاراخودده و آت ایله بارغه کیرك. قایچان حاجیلرنڭ «مکه»گه ایرشولرینه‌چه بیاننی بیتکرسه، «مکه»نڭ جغرافیاسین و کعبة الله‌نڭ اورنین وتأریخین قسقه‌چه بیان ایدر. ومکه‌ده طوروچیلرنڭ وبعض صفت وعادتلرین واحوال معیشتلرین بیان ایدر. صوڭره حج وقتنده خلقنڭ مکه‌ده جیلو روشلرین و بو خلقنڭ ترکی و عربی، فارسی و هندی، چینی و سودانی کبی مختلف مملکت و نسللردن و نیقدر دنیانڭ بر برینه یراق اورنلرندن بولدقلرین وطواف روشلرین، عرفه‌ده وقوفلرین و طاش آطولرین،

(۱) چونکه دینسزلرده «سعادت نی نرسه‌ده» دیب ازله‌ب جوداب بته‌لر. مرادلری نفسنڭ نهایت کمالی - یاخود هر نرسه‌دن رنجمی هر نرسه‌دن راضی بولا طورغان مرتبه‌سی‌در. بو ایسه، بنده‌نڭ حالندن الله تعالی راضی بولغان مرتبه‌ده‌گنه بولادر، بوده الله تعالی نڭ هر اشندن راضی بولنغان مرتبه‌در. امترجمه.

قربان چالولرین و احرام باغلاولرین و غیرلرین تمام بیان ایتار. بوندن صوڭ «مدینه»گه بارونی و آنده روضهٔ مطهره‌نڭ زیارتین و مسجد نبوینڭ وصفین وشول اوڭایدن «مدینه»نڭ احوال طبیعیه و سیاسیه‌سین و خلقینڭ عادات و اخلاقین بیان ایدر. صوڭره حاجیلر قایتو برلن عائله‌سینڭ شادلانووین وحجنڭ ثمره‌لرین بیان ایدر؛ یعنی حجدن مقصود کشی اوزینڭ دینی و دنیاوی مقصودلرین ایسته‌مك ایچون الله یولنده وطنندن آیرلمق وهجرت الی الله اولدیغین بلدرر. اگر کمده کم بو فائده‌لردن هیچ برین حاصل ایتمی قایتسه آنڭ برلن برابرنده بارغان قومغانی یا که چانطاسی (صاقوویازی)نڭ آراسنده آیرما یوق اولدیغین بلدرر.

بیاننی بو اورنغه ایردگاچ حج آرقاسنده ظاهر بولاچق معیشت حاللرین و دنیا فائده‌لرین شاگردلرنڭ الوغراقلرینه بیان ایدر. مثلا مکهٔ مکرمه کبی بر اورنه بتون بیرنڭ جمیع اطرافندن کیلگان خلقلرنڭ جیولوونده اسلامنڭ هیئت اجتماعیه‌سی ایچون بیوك خیرنڭ حصولی ممکن‌در. طانشو و قابلرنڭ بر گووی تجارت وصناعت اشاریننڭ کیڭایووی، عقل وفکرلرنڭ طورایووی و آچلووی کبی. مثلا بر روسیه کشیسی حج آرقاسنده بر هندی آدم برلن اوطورشا، سویلاشه طانشا بر برینڭ بیرلرینڭ وصناعت وتجارتلرینڭ برکتین بلشه و دینی اخلاقی حاللرین وعادتلرین آڭلاشالر. شولای ایتوب نیچه مڭ صوملر صرف ایتوب سیاحت ایتکان سیاحارنکی کبی بیوك مقصودلر حاصل بولادر.

عید و جمعه کبی دینی جیولشلر هم بزنڭ بو موضوعمزغه کره‌در. عیدلر جمعه‌لر دینی بیراملرنڭ قایسی آیلرده و آیلرنڭ قایسی کونلرنده بولغانین واسملرین و نیچك جیولورغه کیرکلگین خصوصا جمعه و عیدلرده خطیبنڭ دین و دنیا اصلاحینه تعلقلی سوزلرین طڭلاو ایڭ الوغ مقصود ایکانلگین وبوندن غیر نیندی فائده‌لرنڭ ازله‌نرگه کیرکلگین بالجمله بیان ایدر. و شول آراده نصاری و یهودیلرنڭ وغیر دین اهللرینڭ بیراملرین و آنده قیلاچق استفاده لرین هم بیان ایدوب بو بابده‌غی فائده وضررلرنڭ پرده‌سین کوتاررده بالالرغه محاکمه‌نڭ یوللرین آچوب بیرر.

«احمد جان مصطفی»

مراسله و مخابره

بوکای ایلی: ـ صحیح بخاری: «طاعون خسته‌لگی جنلرنڭ طعن قیلمقندندر هم‌ده طاعون، مدینه شهرینه کرماز» مضموننده حدیث کوچرمشدر. حالبوکه طاعون، مدینه شهرنده هر وقت اولوب طورر و طاعون خسته‌لگینڭ سببی میقروبلر اولدیغنی دوقتورلر یقینی صورتده کشف ایتمشلردر. ایمدی حدیث شریف ایله بو حاللر، نیچوك تطبیق ایدلنور؟

ا. ق. جاکییف.

جواب: کوزلردن مستور اولان مخلوقاتنڭ هر برینه «جن» دیمك جائز اولدیغندن میقروبلرده «جن» اولسه کرك. مدینه‌ده هر وقت طاعون اولوب طوردیغی راست خبر اولسه اول وقت مدینه‌گه طاعون کرماز دیمکدن مقصد، الله اعلم مدهش مهلك اولان طاعون کرماز دیمك اولور. طاعون تاریخی حقنده یازلمش اثرلرده بر قاچ دفعه‌لر مکه‌ده اولدیغینه اشارت ایدلمش ایسه‌ده مدینه‌ده اولدیغینه دلالت ایده‌چك بر شی کورمادك. شاید بونڭ سببی مدهش دگل طاعونلرغه التفات ایدلمگانلگ اولور.

ارکای: ـ بعض بر آدملر تقی الدین ابن تیمیه‌نی اهل حق دگل بلکه مجسمه ایدی، دیه‌لر. بو سوز طوغریمیدر؟ ابن تیمیه‌نڭ ترجمهٔ حالی «شورا» ده یازلسه گوزل اولور ایدی.

صدرالدین حمیدی.

جواب: مقصدکز ابن تیمیه حقنده طوغری بر

فکر حاصل ایتمك اولسه چیتلر طرفندن سویلانمش سوزلرگه انابت ایتمك یرنده طوغریدن طوغری کندی اثرلرینی مطالعه ایله‌گز. شول وقت بیلورسزکه ابن تیمیه بویله شیلردن بریئدر. ابن تیمیه ترجمه‌سی پك اوزون یازلنورغه تیوشلی. آنی «شورا» صحیفه‌لری تحمل ایتماز. عمرمز وفا ایتسه مستقل صورتده رساله ترتیب قیلورغه فکرمز یوق دگل.

* *

قارغالی: ـ بزم قارغالی یری، ایبده‌شلری ایله برگه بیلارگه دیه سعید آتامان‌غه ویرلمشدر، شول وقتدن هر کیم اوزی تلاگان اورنلرندن یرنی بیلاب خواجه‌لق قیلوب کلگانلر. بعضیلر ۱۰، بعضیلر ۵۰ و بعضیلر ۱۰۰ دیساتنه یرلرگه مالك اولوب همیشه تصرف قیلوب طورغانلر. قارغالی یری رسمی کاغدلرده «اوپشیستوینی» اسمی ایله یورتوله‌در. ایمدی اوشبو یرنی بیلاوچیلر وفات اولدقلرنده شریعت بویله قز بالالرینه‌ده ویرلورگه تیوشلی اوله‌درمی؟ حرمتلو عالملر جواب ویرسه‌لر ایدی.

قارغالی ده یر خواجه‌سی عبدالرحیم ولیدف.

* *

تینگین (ققفازیه‌ده): ـ میشارلر آراسنده یوروب آنلرنڭ تیوشسز عادتلرینی انتقاد ایتدیکی و «شورا» ده یازوب طوردیغی ایچون ظریف افندی‌گه تلاك تلیم. میشارلرنڭ حرف ندا اورننده یورتمکده اولدقلری «آمی» سوزینی ظریف افندی «عمی» یاکه «غبی» سوزلرندن آلندیغنی، محترم «شورا» ده «عامی» سوزندن آلندیغنی ظن ایتمشلر. لکن بونلرنڭ هر ایکیسینڭ‌ده طوغری اولمق احتمالی یوق. عمرلرنده عرب کورمگان میشارلر آراسینه عرب سوزی قایدن کیلوب کرسون؟ اول سوز میشارلرنڭ اوز سوزلری اولوب فاحش و مستهجن بر کلمه‌در.

معلم ابراهیم نومانقولوف.

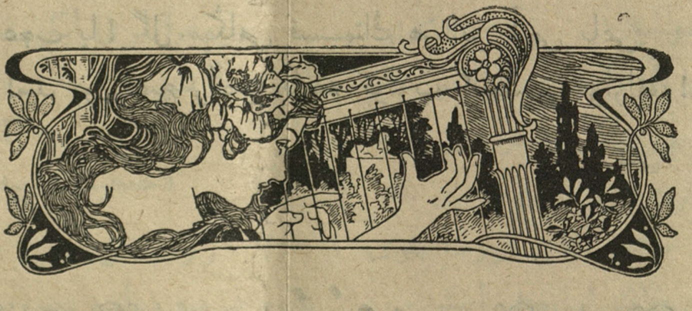

اشعار

نه‌دن کلدی؟

نه‌دن کلدی جبنلك ملته، بیلمم نه‌دن کلدی؟
رضالق ذلته، قللق قله بیلمم نه‌دن کلدی.
ریا برله‌ن نفاقه بولدی قربان ملت اسلام
ریا برلن نفاق بو ملته بیلمم نه‌دن کلدی.
مجوسلردنده کیتدك آلغه بز ظاهر پرستلکده
خدادن غیره طابمق ملته بیلمم نه‌دن کلدی؟
اونوتدق دیننی، چقدق راه حقدن، ظلمته دوشدك
بو دکلو بدبختلك ملته بیلمم نه‌دن کلدی؟

شجاعت قالمادی ملتده ، غیرت سوندی محو اولدی
تمسکن هم دنائت ملته بیلمم نه‌دن کلدی ؟
سفاهت بزده ، غیبت بزده ، بهتان افترا بزده
بو دکلو سؤ اخلاق ملته بیلمم نه‌دن کلدی .

شاکر المختاری .

امید بتدی!

اوتوب یاشلك کونم کوتکان راحتلك چقمی بارلقغه
امیدنك قای یاغندن اویلاسام‌ده بیلی طارلقغه
امید ایتسام باشاونی گل باغنده صایراشوب گورلاب
تنمنی طوکدروب صالقن ، جانمنی قیله قارلقده .
امید ایتسام بو یول بلکه چقارر طاب ساچکده دیب
ایتوب کرتمش سانچکی آراسینه صاصی صازلقغه
کیتام هر کون راحت ایزلاب طابامی یا ! بو ممکنمی ؟
یولوم هر کون باروب چقه یلان چایانلی مادلقغه
طویوب صالقن کونمدن قاچنوب کرسه‌م یلی یرگه
راحت یوق آنده‌ده میکا چداو یوق برکو ، پارلقغه !
عجب یا ! گل میکامی قسمتك هر بر آچی یاغی
امید یوق هیچ راحت بارغه کونوب کیتمشمی زارلقغه !

ضیاء یرمکی .

متنوعه

آدم بالاسینك یورروی ـ «لوندن» شهرنده کلارك اسمنده بر پرافیسور حسابنه کوره ۷۰ یاشینه یتکان آدم اوز عمرنده ۱٤٦ انکلیز میلی مسافه یوریدر. تقریباً یر کره‌سینی ٦ مرتبه أیلانوب چیقمش اولور .

ساچ اوزونلغی ـ هیچ بر آلنماسه وقرقلماسه ساچ آلتی قولاچ اوسارگه ممکن. اما کیسلگان ساچلرنك اوزونلغی ۲۵ قولاچغه یته‌در .

صبی فیلسوف ـ آمریقاده «نیویورق» شهرنك «ویم جامس سیدیس» اسمنك ۱۱ یاشنده بریهود بالاسی وار. بو بالا برنچی محررلر قدر مقاله‌لر یازادر. علم حسابده هندسه‌ده بوکون‌گه قدر معلوم دگل قاعده‌لر استخراج ایتمش، هیئت علمنده نظیری آز در؛ فرانسز، روس، آلمان، یونان، لاتین، انکلیز لسانلرینی بیلدیکی اوستنه اوز طرفندن «فند ـ جود» اسمنده یکی بر لسان اختراع ایلامشدر. قولینه بر منطق کتابی توشدیکنك شونی استاذدن باشقه اوقوب بر هفته ایچنده اوشبو فنده متخصص کیمسه‌لردن اولمش، هم: «بو فائده‌لی بر نرسه ایکن، بر ایکی آی ایلك اوقومادیغمه تأسف ایتدم» دیمشدر .

خاتونلر و فرنکلر ـ بوندن بر ایکی عصرلر مقدم فرنکلر خاتونلرنی اوقورغه یازارغه اوگرتمکنی جائز کورمازلر ایدی. خاتونلر شول درجه‌ده توبان و حرمتسز حساب ایدلنور ایدی‌که حتی خاتونلرده جان وارمی یوقمی؟ خاتونلر آدم نسلندنمی دگلمی؟ بحثلری شایع ایدی؛ اوشبو سفسطه نزاعلر کونلرنڭ برنده حل ایدلدی. قرار ویرلمش شی «خاتونلرده جان وار، همده خاتونلر آدم نسلندن» دیمکدن عبارت اولدی. ایشته شول کوندن اعتبارا خاتونلرنی اوقوتورغه وگوزل تربیه قیلورغه کرشدیلر و بونڭ نتیجه‌سی اوله‌رق شمدیکی مدنیت و علم دنیاسی میدانه چیقدی.

هند پادشاهلری حقنده ایسکی تاریخ ـ «مکه» ده دنیاغه کلوب هندستانده کون کچرمش اولان عبدالله محمد اسملی ذات طرفندن، هندستانده اولان اسلام پادشاهلری حقنده یازلمش بر تاریخ کتابی اوشبو کونلرده تابلمشدر. واق یازو ایله ١٠٨٨ کاغدده یازلمش بو اثرنی انگلیزلر اوز لسانلرینه ترجمه ایتدرمك ایله مشغوللردر. «الکوثر»

حیوانلرنڭ عمرلری آزقالمش ـ فرانسز عالملرندن اولان کامیل فلاماریون فکرینه کوره یریوزنڭ اولان جان ایالرینڭ عمرلری باری اون میلیون یللرغنه قالمش. شوندن صوڭ هواده اولان آزوت بتوی سببلی بتون جان اهللری هلاك اوله‌چقلر ایمش.

عصبنڭ ضعیفلنوی ـ نیرۋ (عصب) لرنڭ ضعیفلنمکنی عقل خدمتی کوبلکندن دیه ظن قیلورلر ایدی. اما بو کون علم وتجربه‌لر اثباتنه کوره بو شی عقل خدمتندن دگل بلکه کوب آشامقلق سببندن در. بو خسته‌لکدن قورتولمق ایچون آز آشامق وهضمی ینگل نرسه‌لر آشامق بردن بر چاره‌در.

«الکوثر»

راحت اویقو ـ اویقو آلدندن بر کاسه قاینار صو ایچمك اویقونڭ راحتلگینه وهضمنڭ ینگللکینه سببدر.

دنیاده‌غی تل و شیوه‌لر ـ بتون دنیا خلقینی بر بری ایله مناسبتکه و طانشدروغه خدمت ایته طورغان «قوسموس» ژورنالی‌نڭ یاصاغان حسابنه کوره: حاضر بتون دنیاده ٨٦٠ تورلی تل بار؛ بونڭ ٥٣ ی آوروپاده. آمریقا ١١٤ تلنڭ، آسیا ١٢٣ تورلی تلنڭ وطنیدر. آمریقاده ٤١٧ تورلی تلده سویلاشه‌لر؛ آزغنه خلقلی آوستralیا آطه‌لرنده‌ده ١١٧ تورلی تل باردر. تورلی شیوه‌لر ایسه ٥ مڭ تورلیدر.

«مکهٔ مکرمه» ده

(روسیه‌لی اسلام طلبه‌سینڭ جمعیت علمیه‌سی)

«مکهٔ مکرمه» ده اولان روسیه‌لی اسلام طلبه‌سی بر «جمعیت علمیه» تأسیس ایدوب پروغراملرینی یرلی حکومت طرفندن ١٣٢٧ نچی ییل ٣ نچی ذوالحجه ده تصدیق ایتدرمشلردر.

پروغراملری ایکی فصل و ٢٠ ماده دن عبارت اولوب اوشبودر:

I

«جمعیت علمیه» دن مقصد:

١) روسیه‌دن تحصیل علم ایچون کلن هر طلبه‌نڭ علوم عربیه وعلوم دینیه یی زمانمزه مطابق صورتده تحصیلنه سعی وغیرت ایدوب معارفدن خبردار ایتمك.

٢) بو مقصده موافق اوقو خصوصنده نظام وپروغراملر ترتیب ایدوب شوڭا موافق اقتدارلی مدرسلر تعیین ایتمك.

٣) طلبه‌لر بیننده ارتباط واتحادڭ حصولنه صرف همت ایتمکله برابر مملکته قایتدقده قوم وقبیله‌سنه موافق حرکاتده بولنمغه ترغیب ایتمك.

٤) مشروطیت عثمانیه‌یی کافل قانون أساسی دائره‌سنده مسائل دینیه وأدبیه ایله تدریس وتهذیب أخلاقه عائد خصوصاتده مذاکره ده بولنمق.

٥) جمعیتنڭ طلبه‌یه مخصوص بر کتبخانه‌سی اولوب

بهر سنه لزومی قدر کتاب اشترا اولنوب باقی فضله پاره حفظ اولنه‌رق مقدار کافی جمع اولندقده مدرسه تأسیس اولنه‌چق.

II

مواد اساسیه

(جمعیت برمسلك سیاسی تعقیب ایتمیه‌چك)

۱) هر اوچ آیده بردفعه رئیس، معاون، خزینه‌دار وسرکاتب رأی خفی ایله انتخاب اولنور.

۲) جمعیت هفته‌ده بر دفعه انعقاد ایدر.

۳) روسیه‌دن کلن هر طلبه جمعیته أعضا اولمق صفتنی حائزدر.

٤) أعضالق صفتنی حائز اولمایان بر آدم جمعیتك قرارندن باشقه قبول ایدیله‌مز.

۵) خطبه‌ده لسان وموضوع شخصیاته طوقونمایوب أدب دائره‌سنده سربست اوله‌چق.

٦) هر اعضا أدب وانصاف دائره‌سنده حق تنقیده مالکدر.

۷) خارجدن هر کس سنوی اوچ روبله ویرمك شرطیله فخری اعضا قید اولنور.

۸) جمعیتك اجراتندن خبردار ایتمك ایچون خارجده اولان اعضالره هر اوچ آیده بر دفعه راپور کونده‌ریلور.

۹) جمعیته اعانه نامنه هردرلو شی قبول ایدلور.

۱۰) خارجدن اعانه طلبی ایچون جمعیتك مطبوع دفترلری اولوب معاونت ایدن ذوات کرامه مقبوض سندی ویریلوب غزته‌لر واسطه‌سیله ابراز تشکرده بولنه‌چق.

۱۱) جمعیت طرفندن کوندریلن أوراق وسائره جمعیتك مهرینی حاوی اوله‌چق.

۱۲) جمعیت نامنه غزته ژورنال وسائر آثار مفیده جلب اولنه‌چق.

۱۳) روسیه‌دن کلن ذوات کرامه جمعیت بردفعه دعوتنامه کوندرچك.

۱٤) جمعیتك اداره‌سی طلبه‌یه مخصوص اولمغله عمومی اجتماعلرده جمله همشهریلر حاضر اولوب خصوصی جمعیتلرده بعض ذوات کرام دعوت اولنور.

۱۵) جمعیتمز هر یرده اولان روسیه‌لی طلبه جمعیتلریله مناسبتده بولنور.

اوتکان عدده بر قدر خطالر کیتدیکندن بو یرده تصحیح ایدلنه‌در:

خطا	صواب	بیت	باغانا	یول
باشقه‌لر	باشقه بر	۱٤۱	۱	۱٦
یاصالماینه	یاصالماینچه	«	۲	۲۵
حسات	حساب	۱٤٤	۱	۱۸
یاشخصیت	یاشخصی	۱٤۵	«	۱۷
قاطع	قاطعه	«	«	۳۲
حقیقی	حقیتی	۱٤٦	۱	۲٤
انسانینی	انسانیتی	«	۲	۲
اوتقه	مؤبداوتقه	«	«	۱۰
مؤمن	مؤمن	«	«	۲۵
بورچلی	هر کیم بورچلی	«	«	۳۳
ثابت بولامی	ثابت بولمی	۱٤۷	۱	۷
دیه	دگل دیه	۱۵۱	۱	۳۱
بر مذهب	بن مذهب	«	۲	۸
دیگان کیره‌ك	کیره‌ك دیگان	۱۵۳	۱	٤
دینچیلرن	دینچیلر	«	۲	۵
همت ایدرگه	صرف ایدرگه	۱٦۰	«	۲

محرری: رضاءالدین بن فخرالدین.

ناشرلری: محمدشاکر ومحمدذاکر رامیفلر

«شورا» اورنبورغده اون بیش کونده بر چقفان ادبی، فنی و سیاسی مجموعه‌در.

آبونه بدلی: سنه‌لك ۵، آلتی آیلق ۲ روبله ٦۰ کاپك.
«وقت» برلن برگه آلوچیلرغه:
سنه‌لك ۹، آلتی آیلق ٤ روبله ٦۰ کاپك‌در.

ТАКСА ЗА ОБЪЯВЛЕНІЯ: НА 2-Й СТР. ОБЛОЖКИ 30 КОП., НА 3 и 4 СТР.—20 К. ЗА СТРОКУ ПЕТИТА.
АДРЕСЪ: г. Оренбургъ, Редакція журн. „ШУРО“.

اورنبورغده «وقت» مطبعه‌سی.

ТИП. ГАЗ. „ВАКТЪ“ ОРЕНБУРГЪ.